गौरीशंकर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दोलखा, बागमती प्रदेश

राजश सुधार कार्ययोजना
२०७९

अन्तिम प्रतिवेदन

प्राविधिक सहयोग

नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सी
गोठाटार, भक्तपुर
बागमती प्रदेश

बिषय-सूची

तालिका सूची .... **ग**
चित्र सूची .... **ग**

परिच्छेद १: परिचय **१**
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य २
१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु ४
१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ५
१.४.१ पृष्ठभूमी ५
१.४.२ तथ्याङ्क तथा सूचना संकलन ६
१.४.३ मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी ७
१.४.४ अन्तिम प्रतिवेदन पेश ७
१.५ योजनाका सीमाहरु ८

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय **९**
२.१ गाउँपालिकाको परिचय र नामारकरण ९
२.२ अवस्थिति ९
२.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन ९
२.४ जनसङ्ख्या १०
२.५ जातजाति, धर्म र भाषा ११
२.६ शिक्षा तथा स्वास्थ्य ११
२.७ सडक तथा यातायात १२
२.८ जलविद्युत १३
२.९ मानव संसाधनको अवस्था १३
२.१० भौतिक सम्पतिको अवस्था १४

परिच्छेद - तीनः स्थानीय तहको राजश्व अधिकार तथा आय संभाव्यता **१५**
३.१ राजश्व अधिकार सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था १५
३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था १९
३.३ आन्तरिक आय संकलनको प्रमुख क्षेत्र र संभावना विश्लेषण २१
३.३.१ स्थानीय कर राजश्व २१
३.३.२ गैर कर राजश्व २७

परिच्छेद - चारः आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था ३१
४.१ राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीति तथा संयन्त्र ३१
४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता ३२
४.३ आन्तरिक आय परिचालन ३३
४.४ राजश्व परिचालनमा रहेका सवालहरु ३५

परिच्छेद - पाँचः राजश्व सुधार कार्ययोजना ३८
५.१ राजश्व सुधार कार्ययोजना ३८
५.१.१ प्रभावकारी राजश्व संकलनका रणनीति तथा कार्यनीति ३८
५.१.२ राजश्व सुधार कार्ययोजना... ४०

परिच्छेद - छः आगामी तीन बर्षको आय प्रक्षेपण ४७
६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण ४७
६.२ आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजश्व प्रक्षेपण ४९

परिच्छेद - सातः अपेक्षित नतिजा... ५२
७.१ अपेक्षित नतिजा... ५२

अनुसूची १ – मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणको माईन्यूट ५४
अनुसूची २ – मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणको फोटोहरु ५५
अनुसूची ३ – सूचना संकलन फाराम.. ५६
अनुसूची ४ – सूचना संकलन फाराम ५९
अनुसूची ५ – सुझाव तथा पृष्ठपोषण तालिका ६९

तालिका सूची

तालिका १: वित्तिय हस्तान्तरण अन्तर्गत हुने राजश्व वाडफाँडको प्रकार........................१
तालिका २: राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको सारांश........................ ४
तालिका ३: योजना तर्जुमाका चरणहरु........................५
तालिका ४: गाउँपालिकाको वडा विभाजन ९
तालिका ५: जनसंख्याको वडागत वितरण........................१०
तालिका ६: स्वास्थ्य संस्थाहरुको वडागत वितरण........................ १२
तालिका ७: गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुको विवरण १३
तालिका ८: गाउँपालिकाको भौतिक सम्पतिको विवरण........................१४
तालिका ४: गाँउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था........................ २०
तालिका १०: संभाव्य सम्पति करदाता तथा सम्पति कर २२
तालिका ११: मालपोतको संभावित प्रक्षेपण २३
तालिका १२: व्यवसाय करको अनुमानित प्रक्षेपण........................२४
तालिका १३: घर जग्गा वहाल करको अनुमानित प्रक्षेपण........................ २५
तालिका १४: सरकारी सम्पतिको बहाल र बिक्रीबाट हुने संभाव्य आयको विवरण............ २९
तालिका १५: राजश्व परामर्श समितिको विवरण........................३१
तालिका १६: गाउँपालिकाको आयको अवस्था........................३४
तालिका १७: गाउँपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा ३५
तालिका १८: राजश्व सुधार सम्बन्धी रणनीति र कार्यनीति ३८
तालिका १९: राजश्व प्रशासन सुधार योजना........................ ४०
तालिका २०: कर राजश्व सुधार योजना ४२
तालिका २१: गैर कर राजश्व सुधार योजना........................ ४४
तालिका २२: आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजश्व प्रक्षेपणको आधार........................४७
तालिका २३: आगामी ३ आर्थिक बर्षको आय प्रक्षेपण........................४९
तालिका २४: अपेक्षित आय संरचना ५२

चित्र सूची

चित्र १: जनसंख्याको वडागत वितरण........................११
चित्र २: कुल आयमा आन्तरिक आयको योगदान........................ ५३

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको मूल राज्य सञ्चालन संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले विद्यमान संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारहरुलाई कार्य जिम्मेवारी तथा स्रोत परिचालन गर्न सक्ने उलेख्य अधिकार दिएको छ । स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा पर्ने सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणको क्षमतालाई वृद्धि गर्न आय परिचालन क्षमतालाई वृद्धि गर्न आय परिचालन क्षमतामा पनि सुधार गर्न आवश्यक हुन्छ। यसका अतिरिक्त प्राकृतिक तथा अन्य मानवीय कारणले अकस्मात सिर्जना हुने प्रतिकुल परिस्थितिलाई सामना गर्नसक्ने गरी उत्थानशील हुन पनि आय परिचालन क्षमता सुदृढ हुनु पर्दछ।

स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने साधनको परिपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च र आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थापनका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर कर लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ।

तालिका १: वित्तिय हस्तान्तरण अन्तर्गत हुने राजश्व वाडफाँडको प्रकार

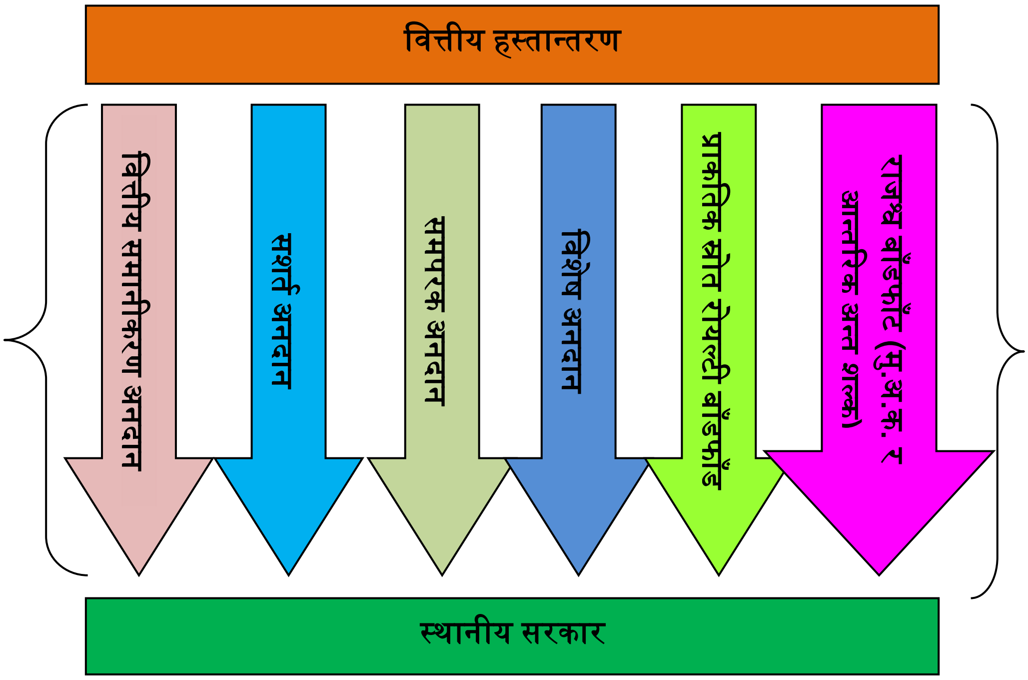

स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएका वित्तीय अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्णरुपमा परिचालन गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस भएको छ । यसको मुख्य कारणहरुमा स्थानीय सरकारलाई प्राप्त कतिपय अधिकारहरु नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना, आयको सम्भावना अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदि व्यवस्था तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरुको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि ती निकायहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता बन्न पुगेको छ यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना खाँचो देखिन्छ ।

राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन, विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सोका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनाका लागि बागमती प्रदेश अन्तरगतका स्थानीय तहहरुले राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तयार गरी स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार गर्नका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरुको कार्ययोजना आवश्यक छ । सो कार्यका लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमले यस प्रदेश अन्तरगतका विभिन्न स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

यस दस्तावेज तर्जुमाको क्रममा भएका प्रयासहरुमा गाउँपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरुले राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण, गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सुधारका लागि सहभागितात्मक विधिबाट समस्या तथा अवसरहरुको पहिचान गरी मुख्य उपलब्धिका रुपमा गाउँपालिकाको कार्ययोजना तयारी र आय सम्भाव्यताको विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको आय प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन जस्ता कार्यहरु रहेका छन् ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

सङ्घीयतामा तहगत सरकारलाई संविधानले नै कार्यजिम्मेवारी निश्चित गरी ती जिम्मेवारीहरु पुरा गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्दा अन्तरसरकारी वित्तिय हस्तान्तरणको अलावा आफ्नो कार्यक्षेत्रमा तोकिएका स्रोतबाट संविधानले प्रदान गरेको अधिकार अनुरुप स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गरी साधन स्रोतको जोहो गर्दछन् । जनताको बढ्दो माग बमोजिमको खर्च धान्नका लागि आवश्यक सामर्थ्य अभिवृद्धि गर्न पनि ती स्थानीय सरकारहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि हुनु अपरिहार्य देखिन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्न, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी तिनको यथोचित कार्यान्वयन गर्न र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना महत्वपूर्ण औजार हुने विश्वास गरिन्छ ।

स्थानीय तहलाई कर वा गैर कर वापत रकम तिर्ने स्थानीय निवासीहरुले आफुले तिरेको करको सदुपयोग भए नभएको निगरानी गर्ने र यस विषयमा नियमित रुपमा आफ्नो गाउँपालिका/नगरपालिकासँग प्रश्न सोध्ने हुनाले गाउँपालिका/नगरपालिकाहरु पनि जनताप्रति सोझै उत्तरदायी हुने वातावरण सिर्जना हुन्छ । सेवा प्रवाहमा पनि सुधार हुन्छ र जनताको सन्तुष्टिको मात्रा पनि बढ्दै जान्छ । आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित राजस्व खर्च गर्दा स्थानीय तहले कुनैपनि बाह्य शर्तहरु पालना गर्नु नपर्ने भएकोले यसको मात्रा जति बढी भयो त्यति बढी मात्रामा स्वायत्तताको अनुभूति गर्दछन् । यसरी स्थानीय तह प्रदेश तहले जति बढी स्वायतता पूर्वक काम गर्न पाउँछन् त्यति नै सङ्घीयता सफल र सुदृढ हुँदै जान्छ ।

वैधानिक रुपमा नै स्रोत साधनमाथि उल्लेख्य अधिकार प्राप्त भएको लामो समयसम्म पनि आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व कमजोर रहने र निरन्तर सङ्घ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदानमा नै भर पर्नुपर्ने अवस्था भएमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता तथा दीगोपनमा प्रश्नचिन्ह लाग्ने सम्भावना रहन्छ । यस परिपेक्ष्यमा स्थानीय सरकारहरुले समयमै कानुनले अख्तियारी दिएका क्षेत्रमा आन्तरिक राजस्वको सम्भावना अध्ययन गरी कानुनसम्मत रुपमा राजस्वको क्षमता विस्तार गर्दै जानु आवश्यक हुन्छ । यसका लागि जननिर्वाचित पदाधिकारीहरु र राष्ट्रसेवक कर्माचारीहरुलाई संविधानले प्रदत्त गरेका काम कर्तव्य र अधिकारहरु कुशलता साथ सम्पादन गरी नागरिकहरुलाई छिटो छरितो गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पहिलो र महत्वपूर्ण कार्य हो भने भर्खरै सम्पन्न भएका स्थानीय तहको संस्थागत अवस्था स्व-मूल्याङ्कन गरी सुधारका क्षेत्रहरुको पहिचान गरी तदनुरुप आवश्यकता र मागमा आधारित क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै लैजानु आवश्यक छ । यसका साथै स्थानीय तहलाई संविधान र ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी वित्तीय रुपमा सवल र सक्षम बनाउन राजस्व परिचालन सम्बन्धी ज्ञान, शिप र क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक विकास निर्माण र सेवा प्रवाहमा सक्षम बनाउन आवश्यक छ ।

गाउँपालिकामा थप आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्न यसको अधिकार क्षेत्रभित्र सबै उपलब्ध आन्तरिक आयका स्रोतहरुबाट सम्भाव्य राजस्व परिचालन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । यसमा सुधार ल्याउन गाउँपालिकाको बाह्य वातावरण तथा राजस्व प्रशासनको समेत विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले राजस्व परिचालनमा सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गरी सोको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को प्रावधान बमोजिम यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिनेछ । यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाबाट गाउँपालिकालाई आफ्नो आन्तरिक आय परिचालन सुधारका साथै राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थपरक, समन्यायिक, सहभागितामूलक र वैज्ञानिक बनाई बजेट तर्जुमा प्रकृयालाई थप व्यवस्थित गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा गौरीशंकर गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि यो राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्न लागिएको छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको सारांशलाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २: राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको सारांश

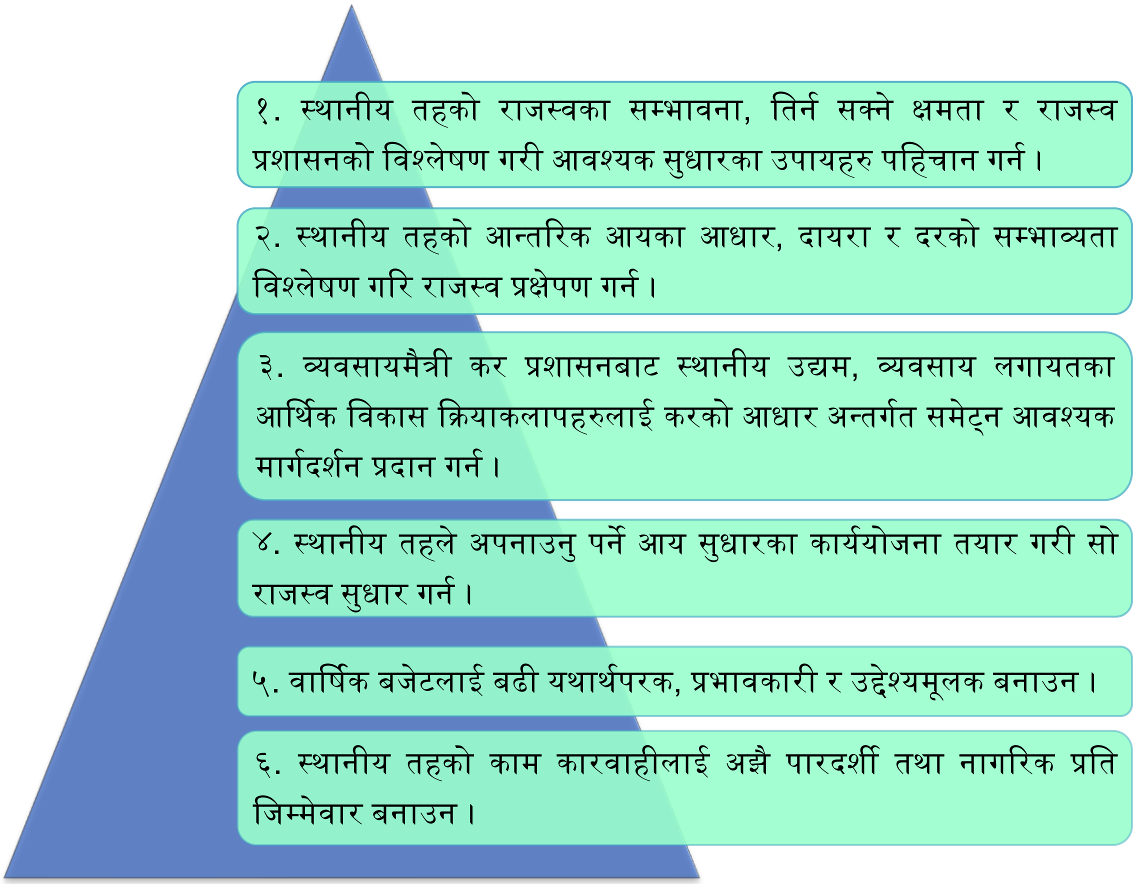

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका सम्भावनाहरुको पहिचान तथा अधिकतम परिचालनका लागि देखिएका समस्याहरु न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयार गरी सोको आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपणमा गाउँपालिकालाई सहयोग पुऱ्याउनु नै यस योजनाको मूलभूत उद्देश्य हो । यस योजनाका खास उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रुपमा सम्भावित करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- राजस्व वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरुको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा भएको फरकको पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक सङ्कलन तथा बिलिङ्ग पद्धति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित पालिकाको राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्यकुशलताको विश्लेषण ।
- स्थानीय तहको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरु पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।

- नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्ने ।

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

१.४.१ पृष्ठभूमी

गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको मार्गदर्शकका रुपमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी भएको स्थानीय तहको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ तथा बागमती प्रदेश सुशासन केन्द्र, जावलाखेल, ललितपुरबाट प्राप्त यस योजना तर्जुमाको कार्यक्षेत्रगत शर्त (Terms of references) मा उल्लेख भएको तर्जुमा विधि र मार्गनिर्देशनलाई आधार मानिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रियामा स्थानीय पदाधिकारी, कर्मचारी, सम्बन्धित समितिहरु र सरोकारवालाहरुको अपनत्व र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सहभागितामूलक विधि अवलम्बन गरिएको छ । साथै स्थानीय आवश्यकता अनुसार सम्भाव्य स्थानीय राजस्वका स्रोतहरुलाई समेट्ने उद्देश्यले तथ्याङ्क तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी निर्देशिका बमोजिम कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु यसप्रकार रहेका छन् ।

तालिका ३: योजना तर्जुमाका चरणहरु

१ • राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्णय र समय सारिणी निर्धारण
२ • योजना तर्जुमा कार्यदल गठन
३ • योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरु सङ्कलन तथा अध्ययन
४ • प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना
५ • सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन एवम् विश्लेषण
६ • राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी (प्रारम्भिक)
७ • योजनाको मस्यौदा तयारी
८ • राजस्व सम्भावना विश्लेषण तथा राजस्व प्रक्षेपण
९ • मस्यौदा प्रतिवेदन गाउँपालिकामा प्रस्तुति र सुझाव सङ्कलन
१० • मस्यौदा पुनरावलोकन र अन्तिम मस्यौदा तयारी
११ • कार्यपालिकामा छलफल र स्वीकृति

गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा गौरीशंकर गाउँपालिका, दोलखा, बागमती प्रदेश र यस नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सीबीच सम्झौता भएपछि विभिन्न समयमा भएका छलफलहरुबाट गाउँपालिकाबाट आवश्यक सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन गरी अध्ययन टोलीलाई प्राप्त भएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि निम्न विधि र प्रकृया अवलम्वन गरिएको थियो । मुलत: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा Coaching & Mentoring (स्थलगत रुपमा सँगसँगै काम गर्दै सिकाउँदै जाने) विधिमा आधारित थियो ।

- गौरीशंकर गाउँपालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिला परामर्शदाताले प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरुसँग गौरीशंकर गाउँपालिकामा गर्नुपर्ने कार्यको योजना बनाई छलफलबाट अन्तिम रुप दिई अगाडी बढाएको थियो ।
- गौरीशंकर गाउँपालिकाबाट राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि अनुगमन र फलोअप भएको थियो भने प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रबाट अनुगमन समेत भएको थियो । सो कार्यका लागि सेवा प्रदायक संस्थाले यो कार्य गर्नका लागि विस्तृत कार्ययोजना समेत पेश गरेको थियो । परामर्शदाताले प्रदेश सुशासन केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरुसँग निरन्तर समन्वयमा गरेको थियो ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण प्रकृयालाई सहभागितामूलक विधिबाट सञ्चालन गरिएको थियो । साथै यस विषयमा गौरीशंकर गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुको पनि क्षमता अभिवृद्धि गरिएको थियो । यस सन्दर्भमा गौरीशंकर गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा अन्य जनप्रतिनिधि, कर्माचारी एवम् सरोकारवालाहरुको सहभागिता र समुह छलफलबाट राजस्व सुधार सम्बन्धी आवश्यकताहरु पहिचान गरिएको थियो ।
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ मा उल्लेखित सम्बन्धित फारामहरु विधि तथा प्रकृयाहरु प्रयोग गरी (छलफल तथा कार्यशाला) मार्फत राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको थियो ।
- यस प्रकृयाबाट पहिचान गरिएका आवश्यकताहरुलाई एकिकृत गरी गौरीशंकर गाउँपालिकाको ३ वर्षे राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ र मस्यौदा दस्तावेज तयार गरी गौरीशंकर गाउँपालिकामा प्रस्तुतिकरण गरी आवश्यक सुझावहरुलाई सङ्कलन गरी दस्तावेजलाई अन्तिम रुप दिईएको छ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम दस्तावेज (विद्युतिय तथा भौतिक प्रति) गौरीशंकर गाउँपालिका र बागमती प्रदेश सुशासन केन्द्र, जावलाखेल, ललितपुरमा बुझाईएको छ ।

१.४.२ तथ्याङ्क तथा सूचना संकलन

अध्ययनका क्रममा परामर्शदाताद्वारा विभिन्न विधिहरुको प्रयोग गरी आवश्यक तथ्यांक तथा सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो । गाउँपालिकाबाट संकलन गर्नुपर्ने तथ्याङ्क र अन्य विभिन्न योजना दस्तावेज, विगतका बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट वक्तव्य, आयको विवरण, आर्थिक ऐन, विनियोजन ऐन, अन्य नीति तथा कानूनहरु गाँउपालिका भ्रमण गरी परामर्शदाताबाट पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा संकलन गरिएको थियो । गाँउपालिकाबाट निम्न दस्तावेज र सूचनाहरु संकलन गरिएको थियोः

१) विगत ३ आर्थिक बर्षको (आर्थिक बर्ष २०७६/७-२०७८/७९) आय यथार्थ विवरण ।

२) आर्थिक बर्ष २०७८/७९ को आर्थिक ऐन र बजेट
३) विगत ३ आर्थिक बर्षको बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन ।
४) राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण ।
५) आन्तरिक आय संकलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण ।
६) आन्तरिक आय संकलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्यांक तथा सूचना ।
७) संगठन संरचना तथा कर्मचारीको विवरण ।
८) गाउँपालिकाको भौतिक सम्पतिको विवरण ।
९) राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण
१०) कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्पता ।
११) फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु ।
१२) राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सप्फट्वेयर र त्यसको प्रयोग
१३) कम्प्युटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग
१४) वडा कार्यलयमा राजस्व प्रशासनको अवस्था

तथ्याङ्क तथा सूचना संकलनको फाराम अनुसूची ३ र ४ मा राखिएको छ ।

१.४.३ मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

मस्यौदा प्रतिवेदन उपर सुझाव संकलनको लागि परामर्शदाताद्वारा २०७९ असार १७ मा गाउँपालिकाको कार्यालयमा एक दिने कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरी मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण गरिएको थियो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, लेखा प्रमुख, सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरु, परामर्शदाताका टोलि नेता/विज्ञको सहभागिता रहको थियो (मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणको माईन्यूट र फोटो क्रमश अनुसूची १ र २ मा राखिएको छ) । परामर्शदाताका विज्ञद्वारा राजश्व अधिकार सम्बन्धी विद्यमान कानुनी व्यवस्था, गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था, आन्तरिक आय परिचालनको प्रमुख क्षेत्र र संभावनाको विश्लेषण, आय संकलनको संस्थागत क्षमता र विगतको आय परिचालनको अवस्था, राजश्व सुधार कार्ययोजना र मस्यौदा प्रतिवेदनले प्रक्षेपणको गरेको गाउँपालिकाको आगामी तीन बर्षको राजश्व प्रक्षेपण सम्बन्धी प्रस्तुतीकरण गर्नु भएको थियो भने सहभागीहरुको आन्तरिक आय र राजश्व संकलन सम्बन्धी जिज्ञासाहरुलाई सम्बोधन गर्नु भएको थियो । प्रस्तुतीकरणको अन्त्यमा गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतद्वारा परामर्शदातालाई मस्यौदा प्रतिवेदन उपर प्राप्त सुझावहरुलाई अन्तिम प्रतिवेदनमा समावेश गर्न अनुरोध गर्दै यस प्रतिवेदनले दिएका सुझाव, कार्यनीति र रणनीतिहरुलाई गाउँपालिकाले सम्भव भएसम्म क्रमश लागू गर्दै राजश्वको प्रक्षेपित लक्ष्य हासिल गर्ने मन्तव्य व्यक्त गर्नु भै परामर्शदातालाई धन्यवाद दिदै कार्यक्रम समापन गर्नु भएको थियो ।

१.४.४ अन्तिम प्रतिवेदन पेश

मस्यौदा प्रतिवेदन उपर कार्यपालिकाको वैठकमा भएको छलफलबाट प्राप्त सुझाव तथा सल्लाहहरूलाई समावेश गरी यस राजश्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिएको छ ।

१.५ योजनाका सीमाहरु

गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएतापनि सिमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययनका सिमाहरु देहाय अनुसारका रहेका छनः

- अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य प्रमुख रुपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज, प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूमा आधारित छन ।
- विगत तीन आर्थिक बर्ष (२०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९) को आयको बृद्धिलाई विश्लेषण गरी आगामी तीन आर्थिक बर्ष २०७९/८०, २०८०/८१ र २०८१/८२ को मात्र आय प्रक्षेपण गरिएको छ ।
- गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, अन्तरवार्ता, गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्माचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको अन्तरक्रिया तथा कार्याशालाबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा तयार गरिएको छ । यसका अलावा प्रदेश सुशासन केन्द्र तथा गाउँपालिकामा मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण गरी प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरिएको थियो।

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ गाउँपालिकाको परिचय र नामारकरण

नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषदको २०७३ साल फाल्गुन २७ गतेको निर्णय अनुसार स्थानीय तह पुनर्सरचना अनुसार तत्कालिन ७ वटा गाउँपालिकाहरु मिलाएर गौरीशंकर गाउँपालिकाको गठन भएको हो । रुम्फी/जामुने गाउँपालिकाको केन्द्र हो भने गौरीशंकर, खारे, मार्बु, चंखु, झ्याँकु, जुंगु आदि गाउँपालिकाका मुख्य वस्ती र बजार केन्द्रहरु हुन । । हिमाली क्षेत्रमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको नाम गौरीशंकर हिमालबाट रहन गएको हो । प्रसिद्धा छोरोल्पा ताल यसै गाउँपालिकामा पर्दछ । यस गाउँपालिकाको नाम गौरीशंकर रहनुमा अन्य किवदन्तीहरु समेत छन् । गौरीशंकर गाउँपालिकाको नाम “गौरी” र “शंकर” बाट रहन गएको विश्वास गरिन्छ जस्को अर्थ भगवान शिव र पार्वती हो । त्यसैगरी गौरीशंकर हिमाल शिव र पार्वतीको बासस्थान समेत भएकोले यस गाउँपालिकाको नाम गौरीशंकर रहन गएको विस्वास गरिन्छ ।

२.२ अवस्थिति

गौरीशंकर गाउँपालिका बागमती प्रदेशको दोलखा जिल्लामा रहेको छ । साविकका जुँगु, झ्याकु, सुरी, चंखु, मार्बु, खारे र गौरीशंकर गरी ७ वटा गाविसहरु मिलेर बनेको यस गाँउपालिकाको उत्तरमा चीनको तिब्बत र दक्षिणमा जिरी नगरपालिका र बैटेश्वर गाउँपालिका पर्दछन भने पूर्वमा गौरीशंकर नगरपालिका र सोलुखुम्बु जिल्ला तथा पश्चिममा कालिन्चौक र बिगु गाउँपालिका पर्दछन । भौगोलिक हिसाबले यो गाउँपालिका २७° ४०' उत्तरी अक्षांश देखि २७° ४०' उत्तरी अक्षांश र ८६° ०५' पूर्वी देशान्तर देखि ८६' ३५° पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको उचाई समुन्द्र सतहबाट ८९१ मिटर देखि ७१३४ मिटरसम्म रहेको छ । हाल ९ वटा वडामा विभाजित यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ६८१.३१ वर्ग किमि रहेको छ ।

२.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

गौरीशंकर गाउँपालिकामा ९ वटा वडाहरु छन् । क्षेत्रफलको हिसाबले गाउँपालिकाको सबैभन्दा ठूलो वडा नं ९ हो जसको क्षेत्रफल ३२४.३८ वर्ग किमि छ भने वडा नं २ सबै भन्दा सानो वडा हो जसको क्षेत्रफल १२.०५ वर्ग किमि छ । गाउँपालिकाको वडा विभाजन, वडागत क्षेत्रफल र मुख्य वस्तीहरुको विवरण तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४: गाउँपालिकाको वडा विभाजन

क्र.स.	नयाँ वडा	समावेश गाविस	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)	मुख्य वस्तीहरु
१	१	जुगु (१, ७-९)	२१.८०	जुगु, यार्सा, पानीखर्क, हुप्पु, चेत्पु, राज्पु, बोम्जु
२	२	जुगु (२-७)	१२.०५	बाझोखेत, बगुवा, गैरी, मेलदह, टुनिबोट, उर्लेनी, धारापानी, छाँप, उखुबारी
३	३	झ्याकु (५-९)	१६.५०	पिकुती, कार्तिके, महतारा, फलाटे, कोलबारी, झ्याकु, दिखर्बु, साउने, डाँडाखर्क, चिलाउनेखर्क, शेराकप्टी

४	४	झ्याकु (१-४)	१९.४१	ओलीटार, झांग्रेली, बेगान्दी, मानेडाँडा, कोथे, किस्पान, गोरपांग, ओखटेबोटे, घट्टेपु, डेपुङ, बसा
५	५	सुरी (१-९)	४७.०२	भोर्ले, चनमारा, तिनेखु, समाली, सुरीडाँडा, ज्याटुली, सुरीगाँउ, मुलाबारी, सुनगा, गुरुम्फी, कुरुपांग, ईबिथान, रावा, नाक्पु, कप्टी, मुस्डिङ
६	६	चंखु (१-९)	२१.७८	बरु, चंखु, जन्तिपुर, लुवांशा, लहरेमाने, बुथु
७	७	मार्बु (१-९)	११४.०२	दोन्चे, क्याल्दार, गोंगटा, हुप्ची, मार्बु, सिक्पाश्वर, खोप्लाङ
८	८	खरे (१-९)	१०४.४३	कशेरी, तातोपानी, सल्ले, मानेडाँडा, खरे, मन्थली,
९	९	गौरीशंकर (१-९)	३२४.३८	सिमिगाउँ, तिसिनाम, बेदिङ, नागाउँ, रिकु, सुरुन्चे
जम्मा			६८१.३१	

स्रोतः https://sthaniya.gov.np/gis/ (Accessed on May 17, 2022)

२.४ जनसङ्ख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिकाको जनसंख्या १७०६२ र कुल घरधुरी संख्या ४०६७ रहेको छ । जम्मा जनसंख्या मध्ये पुरुषको संख्या ८१६९ (४७.८%) र महिलाको संख्या ८८९३ (५२.२%) छ । गाउँपालिकाको सरदर परिवार संख्या ४.२० र लैंगिक अनुपात ९१.८६ रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजालाई हेर्दा गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल ४६६७ घरधुरी र १५९८२ जनसंख्या रहेको छ जसमा पुरुषको संख्या ७८८९ (४९.३%) र महिलाको संख्या ८०९३ (५०.७%) रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट २०७८ मा आईपुग्दा गाउँपालिकाको जनसंख्या १०८० ले घटेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको जनसंख्याको वडागत वितरण तालिका ५ मा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ५: जनसंख्याको वडागत वितरण

वडा नं	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	जम्मा	जम्मा
१	९२४	५.४	१०२६	६.०	१९५०	११.४
२	८६७	५.१	१०६५	६.२	१९३२	११.३
३	११५३	६.८	१२४२	७.३	२३९५	१४.
४	१०५८	६.२	११८४	६.९	२२४२	१३.१
५	१४७३	८.६	१५८१	९.३	३०५४	१७.९
६	६०३	३.५	६६९	३.९	१२७२	७.५
७	६९८	४.१	७११	४.२	१४०९	८.३
८	९२९	५.४	९०४	५.३	१८३३	१०.७
९	४६४	२.७	५११	३.०	९७५	५.७
जम्मा	८१६९	४७.९	८८९३	५२.१	१७०६२	१००.०

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

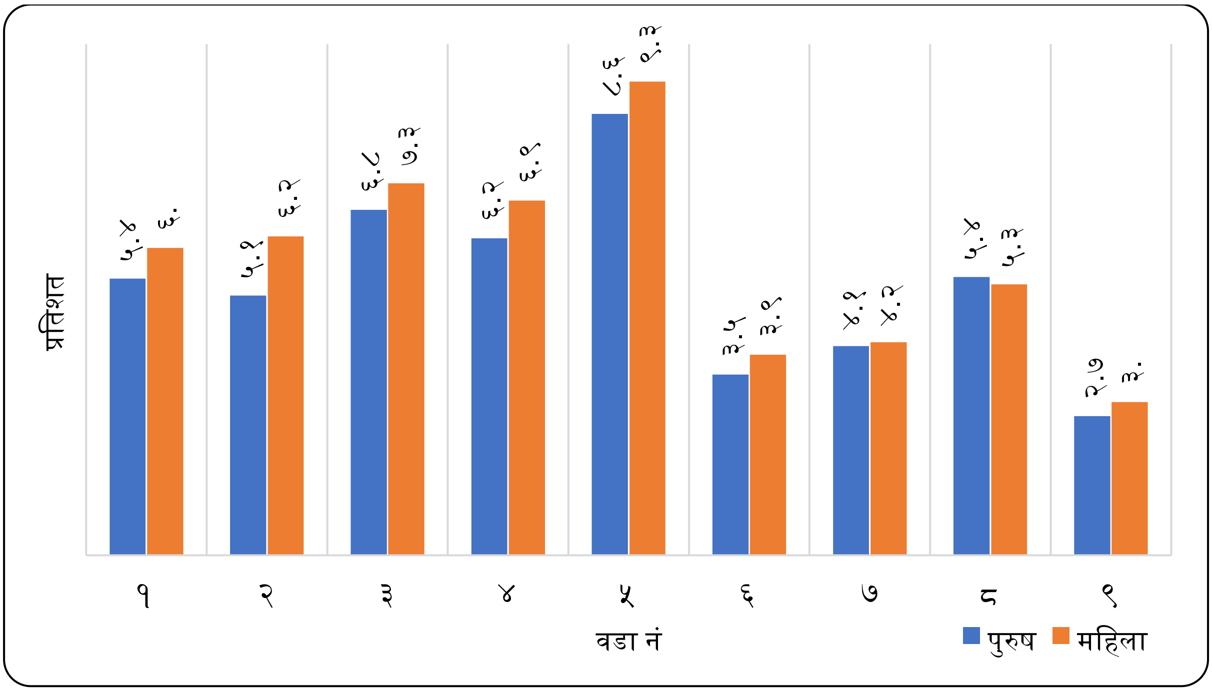

चित्र १: जनसंख्याको वडागत वितरण

२.५ जातजाति, धर्म र भाषा

गौरीशंकर गाउँपालिकामा जातिय विविधता रहेको पाईन्छ । तामाङ, ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, मगर, दलित आदि यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने प्रमुख जातजातीहरु हुन । यो गाउँपालिकामा आदिवासी जनजातीमा सुचिकृत सुरेल समुदायको पनि बसोबास रहेको छ । नेपालमा सुरेल जातजातिको कुल संख्या २२४ रहेको छ जसको शतप्रतिशत संख्या यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्दछन् । समग्रमा जनजातीहरु यस गाउँपालिकाको मुख्य वासिन्दाहरु हुन जस्को संख्या कुल जनसंख्याको ५०% छ भने बाँकी ३८% ब्राम्हण/क्षेत्री र ८% दलितहरु छन् । हिन्दु, बौद्ध र क्रिश्चियन यहाँको प्रमुख धर्महरु हुन । कुल जनसख्याको ६५% मानिसहरु हिन्दु धर्म मान्दछन भने बौद्ध धर्म मान्ने मानिसहरुको संख्या ३१% र क्रिश्चियन धर्म मान्नेहरु करिब ४% रहेको छ । गाउँपालिकामा नेपाली मुख्य भाषाको रुपमा रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै कुल जनसंख्याको ६०% मानिसहरु नेपाली भाषा बोल्दछन भने दोस्रोमा शेर्पा भाषा बोल्ने मानिसहरुको सख्या १९.२% र तेस्रोमा तामाङ भाषा बोल्ने जनसख्या १३.७५% रहेको छ ।

२.६ शिक्षा तथा स्वास्थ्य

गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल ५७ वटा शैक्षिक संस्थाहरु छन जसमा वाल विकास केन्द्र ९ वटा, प्राथमिक विद्यालय ३५ वटा, आधारभूत विद्यालय ७ वटा र माध्यमिक विद्यालय ६ वटा छन् । गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७८ अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिकाको कुल साक्षरता दर ७५% रहेको छ जुन राष्ट्रिय साक्षरता दर ६६% भन्दा बढी हो । यस हिसाबले हेर्दा गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था राम्रो रहेको देखिन्छ । तर भौगोलिक विकटताले गर्दा स्थानीय वालवालिकाहरुको विद्यालयसम्मको पहुँच भने निक्कै कठीन रहेको छ । गाउँपालिकामा कुल ४०६३ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनरत छन । जसमध्ये प्राथमिक तहमा (१-५) १७५७ जना, आधारभूत तहमा (६-८) ९३२ जना र माध्यमिक तहमा ७४५ जना विद्यार्थीहरु छन । कक्षा १२

सम्मको शिक्षा गाउँपालिकामा नै उपलब्ध भएतापनि उच्च र प्राविधिक शिक्षाको लागि भने स्थानीयवासीहरु राजधानी काठमाण्डौ, सदरमुकाम चरिकोट र जिरी जानुपर्ने वाध्यता रहेको छ ।

गाउँपालिकामा कुल १४ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरुले स्थानीयवासीहरुलाई प्राथमिक तहको स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । कुल स्वास्थ्य संस्थाहरु केन्द्र गाउँपालिकाको केन्द्र सुरीमा नेपाल सरकारको प्राथमिक स्वास्थ्य छ भने गाउँपालिकाको केन्द्र सुरीमा नै नेपाल सरकारबाट १५ शैयाको अस्पताल समेत निर्माणधिन रहेको छ । सुरीमा रहेको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा मात्र नेपाल सरकारको मेडिकल अफिसर रहने गर्दछ । अन्य स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा मेडिकल अफिसर नभएकोले सामान्य चोटपटक, ज्वरो, रुघाखोकी आदिको मात्र उपचार हुने गर्दछ । गाउँपालिकामा दक्ष स्वास्थ्यकर्मी, स्वास्थ्य उपकरण र प्याथोलोजी ल्याव नभएकोले गम्भिर प्रकारको उपचारको लागि गाउँपालिकावासीहरु जिरी, चरीकोट, धुलिखेल र राजधानी काठमाण्डौ जानुपर्ने वाध्यता छ ।

तालिका ६: स्वास्थ्य संस्थाहरुको वडागत वितरण

क्र.स.	स्वास्थ्य संस्था	स्थान
१	जुगु हेल्थ पोष्ट	वडा नं २
२	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं १
३	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं ३, झ्याकु
४	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं ३, सरसेपु, झ्याकु
५	झ्याकु हेल्थ पोष्ट	वडा नं ४
६	प्राथमिक स्वास्थ्य उचपार केन्द्र	वडा नं ५, सुरी
७	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं ५, तिनेखु
८	चांखु हेल्थ पोष्ट	वडा नं ६, चांखु
९	सामुदायिक स्वास्थ्य युनिट	वडा नं ६
१०	मार्बु हेल्थ पोष्ट	वडा नं ७, मार्वु
११	खरे हेल्थ पोष्ट	वडा नं ८, खरे
१२	गौरीशंकर हेल्थ पोष्ट	वडा नं ९
१३	सामुदायिक स्वास्थ्य युनिट	वडा नं ९, तासिनाम
१४	सामुदायिक स्वास्थ्य युनिट	वडा नं ९, बेदिङ

स्रोतः गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

२.७ सडक तथा यातायात

भौगोलिक कठिनाईले गर्दा गाउँपालिकामा सडक तथा यातायातको अवस्था कमजोर रहेको छ । गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७८ का अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल ३७३.६ किमि सडक रहेको छ तर कुल सडकहरु मध्ये १९ किमि सडक मात्र ग्रभेल छ भने बाँकी सम्पूर्ण सडकहरु कच्ची छन् । गाँउपालिकाका मुख्य सडकहरुमा सिताकोथाम-जुगु-ज्याखु-पालिका रोड, गुरुम्फी-नक्पा सडक (१३ किमि) र भोर्ले-पालिका सडक (९ किमि) हुन । गाउँपालिकामा भोर्ले (तामाकोशी नदि), जगत (तामाकोशी नदि), जामुने (तामाकोशी नदि), गुमुखोला (तामाकोशी नदि), गुरुम्फी (सुरी खोला) गरी कुल ५ वटा पक्की पुलहरु छन । ट्रायाक्टर, मिटि ट्रक, टाटा सुमो, मोटरसाईकल यहाँका प्रमुख यातायातका साधनहरु हुन ।

२.८ जलविद्युत

दोलखा जलविद्युतको प्रशस्त संभावना भएको जिल्ला हो भने गौरीशंकर गाउँपालिकामा समेत जलविद्युतको ठूलो संभावना रहेको। राष्ट्रिय गौरवको माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत आयोजना समेत दोलखा जिल्लामा रहेको छ भने गौरीशंकर गाउँपालिका यस आयोजनाको प्रभावित क्षेत्रमा पर्दछ । जलविद्युतबाट गाउँपालिकाले रोयल्टी समेत पाउने भएकोले स्थानीय सरकारको आयको प्रमुख स्रोतको रुपमा समेत रहेको छ भने स्थानीयवासीहरुले जलविद्युत आयोजनाहरुमा रोजगार समेत पाएका छन्। गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७८ का अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल १५ वटा जलविद्युत आयोजनाहरु छन् । जसमध्ये गौरीशंकर गाउँपालिकाको प्रभावित क्षेत्रबाट ४७१ मेगावाट विद्युत उत्पादन भएको छ भने ११६ मेगावाटको सर्भे समेत भैसकेको छ । त्यसैगरी २१२ मेगावाट क्षमताको जलविद्युत आयोजनाहरु निर्माणधिन छन् । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र मात्रै १५ मेगावाट क्षमताको जलविद्युत आयोजना संचालनमा रहेको, ६.२ मेगावाटको सर्भे भएको र १२५ मेगावाट क्षमताको जलविद्युत आयोजना निर्माणधिन रहेको छ।

२.९ मानव संसाधनको अवस्था

गाउँपालिकाको दोस्रो निर्वाचन २०७८ वैशाख ३० गते सम्पन्न भई नयाँ निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू आईसकेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका ७ वटा वडामा निर्वाचित तथा मनोनित सदस्यहरु सहित जम्मा ४९ जना गाउँसभा सदस्यहरु रहेका छन् । त्यसैगरी गाउँ कार्यपालिकाको दैनिक कार्यसम्पादनका लागि विभिन्न विषयगत क्षमता सहित अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारी कार्यरत छन्। यस गाउँपालिकामा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत १, अधिकृतहरु ७, ईन्जिनियर १, सव-ईन्जिनियर १, सव-ओभरसियर १, एम. आई. एस. अपरेटर, वडा सचिव, कार्यालय सहायक, कार्यालय सहयोगी आदि गरी हाल ३५ जना कर्मचारीहरु कार्यरत छन्। कर्मचारीहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ७: गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.स.	पद	संख्या
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	१
२	योजना शाखा प्रमुख	१
३	लेखा अधिकृत	१
४	आन्तरिक लेखा परीक्षक	१
५	ईन्जिनियर	१
६	कृषि शाखा प्रमुख	१
७	शिक्षा अधिकृत	१
८	पशु शाखा प्रमुख	१
९	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	१
१०	प्राविधिक सहायक	१
११	स्टाफ नर्स	१
१२	जिन्सी तथा प्रशासन शाका प्रमुख	१
१३	सव ईन्जिनियर	१
१४	सव ओभरसियर	१
१५	वडा सचिव (खरदार)	३
१६	एम. आई. एस. अपरेटर	१

तालिका ७: गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.स.	पद	संख्या
१७	सब ईन्जिनियर	३
१८	खा.पा.स.टे.	१
१९	फिल्ड असिस्टेन्ट रजिष्ट्रेशन	१
२०	फिल्ड असिस्टेन्ट	१
२१	ना.प्रा.सु (पशु)	१
२२	कार्यालय सहायक	१
२३	सवारी चालक	४
२४	कार्यालय सहयोगी	५
जम्मा		३५

२.१० भौतिक सम्पतिको अवस्था

गौरीशंकर गाउँपालिकाको भौतिक सम्पतिको विवरण तालिका ८ मा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ८: गाउँपालिकाको भौतिक सम्पतिको विवरण

क्र.स.	बिवरण	एकाइ	परिमाण
१	गाउँपालिका भवन	संख्या	१
२	मोटरसाईकल	संख्या	१२
३	ब्याक हो लोडर (जेसिबि)	सख्या	१
४	जिप	संख्या	१
५	एम्बुलेन्स	संख्या	२

स्रोतः गौरीशंकर गाउँपालिका, २०७९

परिच्छेद - तीनः स्थानीय तहको राजश्व अधिकार तथा आय संभाव्यता

उपलब्ध कानुनी व्यवस्था अनुसार गाँउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भाव्यतालाई तलको उपखण्डहरुमा शीर्षकगत रुपमा विश्लेषण गरिएको छ। यसबाट गाँउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको विद्यमान अवस्था तथा सम्भावनाको विस्तृत विश्लेषण भई पहिचान गरिएको मुद्दाहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनाले संवोधन गर्ने विश्वास लिइएको छ।

३.१ राजश्व अधिकार सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई निम्नानुसारको राजश्व अधिकार प्रत्यायोजन गरेको छः

- सम्पति कर
- भूमिकर (मालपोत)
- घर बहाल कर
- सवारी साधन कर
- व्यवसाय कर
- मनोरन्जन कर
- सेवा शुल्क दस्तुर
- घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क
- पर्यटन शुल्क
- विज्ञापन कर
- दण्ड जरिवाना

संघीय कानुन (स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४) अनुसार स्थानीय तहलाई निम्नानुसार आय संकलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ।

क) गाँउपालिका वा नगरपालिकाको एकल अधिकार

अ) कर

- <u>सम्पत्ति करः</u> आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमीकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने। "घरले चर्चेको जग्गा" भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गासम्म पर्ने। (आर्थिक ऐन, २०७५ र केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ वाट संशोधित व्यवस्था)
- <u>भूमि कर (मालपोत);</u> आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा लगाउने। तर, सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन नपाइने । (आर्थिक विधेयक २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)
- <u>घर जग्गा बहाल करः</u> कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा।

- व्यवसाय करः पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा ।
- सवारी करः टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, विद्युतीय रिक्सामा ।
- जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु करः आफ्नो क्षेत्रभित्र उन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे बापत ।

आ) शुल्क

- बहाल बिटौरी शुल्कः आफुले निर्माण, रेखदेख वा संचालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत ।
- पार्किङ् शुल्कः आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ् सेवा उपलब्ध गराए बापत ।

इ) सेवा शुल्क

- आफ्नो क्षेत्रभित्र संचालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, बंजी जम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा ।
- आफुले निर्माण, संचालन वा ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा *(खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि)*
- अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क ।
- सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क ।

ई) दस्तुर

- दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुरः
  - एफएम रेडियो संचालन, “घ” वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग ।
  - ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग
- नक्सा पास दस्तुर
- पंजीकरण व्यवस्थापन दस्तुर
- वडामार्फत् गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

उ) बिक्री गर्न सक्ने (केहि नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ बाट संसोधित व्यवस्था)

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने ।

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गर्न सक्ने ।
- यस्तो बिक्रीबाट प्राप्त रकम गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

ऊ) सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने

- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई गाउँपालिका तथा नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने ।
- वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

वन ऐन, २०७६

प्रमाणीकरण मिति
२०७६।०६।२७

संवत् २०७६ सालको ऐन नं. १२

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्ययोजना डिभिजनल वन अधिकृतले जाँचबुझ गरी उपयुक्त देखिएमा स्वीकृत गर्नेछ।

वनको विकासको लागि खर्च गर्नु पर्नेः (१) उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तीमा पचास प्रतिशत रकम सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खर्च गरी बाँकी रहेको रकम उपभोक्ता समूहको हितमा प्रयोग गरिनेछ।

ख) प्रदेश तथा संघीय कानून अनुसार प्राप्त हुने दफा (दफा ११ (४))

- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन् रोयल्टी
- सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी
- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन् रोयल्टी
- सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट रोयल्टी
- खानेपानी महसुल
- स्थानीय, साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
- स्थानीय स्तरमा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, संकलन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापन
- जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति

- स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण
- इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण
- स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता

संघीय कानुन (अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४) ले स्थानीय तहलाई निम्न अनुसार वित्तिय अधिकार प्रदान गरेको छः

१) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (आर्थिक ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने। तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाँउपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने।

ख) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाँउपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने।

ग) मनोरन्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाँउपालिका वा गाँउपालिकाले उठाउने।

घ) विज्ञापन करको दर गाँउपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने।

(ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत रकम गाँउपालिका वा नगरपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश संचित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने।

ङ) प्रदेशले सवारी साधन कर करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने।

- प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गरिने।
- आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई वाँडफाँट गर्ने।
- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने।

२) राजश्व बाँडफाँट

- नेपाल सरकारले संकलन गरको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्त शुल्कबाट संकलन भएको रकमको १५ प्रतिशत स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने।
  - आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँट हुने।
  - स्थानीय संचित कोषमा मासिक रुपमा प्राप्त हुने।
- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टिको बाँडफाँड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक श्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५ प्रतिशत
  - प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी वार्षिक रुपमा प्राप्त हुने

३) अनुदान

- वित्तीय समानीकरण अनुदानः खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिशमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने ।
- सशर्त अनुदानः कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने ।
- समपूरक अनुदानः पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने ।
- विशेष अनुदानः कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागि संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने

४) वैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

- नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर मात्र वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा बैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने ।
- नेपाल सरकारको सहमति लिएर मात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमाभित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने ।
- नेपाल सरकारसँग मनासिव कार्यका लागि ऋण लिन सक्ने ।

उपरोक्त व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आयका स्रोतहरूलाई व्याख्या गरेको छ । स्थानीय तहले कानून बमोजिम बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै निम्न अनुसारका थप व्यवस्थाहरू रहेका छन् ।

- कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल असर नहुने गरी लगाउनु पर्ने (संवैधानिक ब्यवस्था) ।
- कर नलाग्नेः कूटनीतिक नियोग, कूटनीतिज्ञ, वैदेशिक ऋण वा सहायताबाट संचालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको बिक्री नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र ।
- सेवा शुल्क असुली कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा सार्वजनिक निजी साझेदारीबाट गर्न सक्ने ।

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

गौरीशंकर गाँउपालिकाले आर्थिक बर्ष २०७८/७९ को लागि आर्थिक ऐन जारी गरी स्थानीय सरकारको कर तथा शुल्कहरु निर्धारण गरेको छ । गाँउपालिकाको सोही ऐनको आधारमा सम्भाव्य आय शिर्षकहरूको परिचालन अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । यसले गाँउपालिकामा सम्भावना भएका आय शिर्षकहरूको संभाव्यता, संकलनको अवस्था तथा दर निर्धारणको अवस्थालाई थप प्रस्ट पार्दछ ।

तालिका ९: गाँउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.स.	आयका शिर्षकहरु	संभावना	दर	संकलन
क	**करतर्फ**			
१	सम्पति कर	√	√	√
२	भूमिकर (मालपोत)	√	√	√
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)	निक्कै न्यून	छैन	छैन
४	घरजग्गा वहाल कर	न्यून	√	√
५	व्यवसाय कर	√	√	√
६	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	√	√	√
७	विज्ञापन कर	न्यून	√	छैन
८	मनोरन्जन कर	निक्कै न्यून	√	छैन
ख	**गैरकर्तफ**			
१	वहाल विटौरी शुल्ल	√	√	√
२	सरकारी सम्पतिको वहालबाट प्राप्त आय	न्यून	√	छैन
३	पर्यटन शुल्क	√	√	√
४	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम रकम (राजपत्र, पुस्तक, नक्शा आदि)	न्यून	√	छैन
५	सरकारी सम्पतिको विक्रीबाट प्राप्त आय	न्यून	√	छैन
६	ढुंगा गिट्टी वालुवा दहत्तर बहत्तर शुल्क	√	√	√
७	न्यायिक दस्तुर (न्यायिक समितिको समेत)	निक्कै न्यून	√	छैन
८	अन्य प्रशासनिक शुल्क (बोलपत्र फाराम विक्री समेत)	√	√	√
९	पार्किङ शुल्क	निक्कै न्यून	√	छैन
१०	सिफारिस दस्तुर	√	√	√
११	नाता प्रमाणि दस्तुर	√	√	√
१२	अन्य दस्तुर	√	√	√
१३	घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर	√	√	√
१४	अन्य राजश्व (माथिका अन्य शिर्षकमा नपरेका)			√

गाउँपालिकामा उल्लेखित मध्ये करका शीर्षकतर्फ मालपोत र सम्पत्ति कर दुबै संकलन भएको देखिन्छ । घरजग्गा वहाल करतर्फ न्यून असुली देखिएको छ । जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु करको संभावना रहेको छ । व्यवसाय कर लिइएको छ तर अझै प्रभावकारी बनाउनु पर्ने छ । त्यसैगरी गैरकर तर्फ सिफारिस दस्तुर, न्यायिक दस्तुर, प्रशासनिक शुल्क, नाता प्रमाणित दस्तुर र व्यवसाय रजिष्ट्रेशन मा शुल्क लगाउने गरिएको छ । वहाल विटौरी तर्फ केहि संभावना देखिन्छ । नक्शा पास भर्खर शुरु गरिएकोले यसबाट हाल न्यून आयको संभावना रहेको छ । त्यसैगरी घरजग्गा अभिलेखिकरण भनेर शुल्क उठाउने संभावना भने रहेको छ । सरकारी सम्पत्ति (जेसीबी, प्रोजेक्टर) को बहालबाट हालसम्म आय भएको देखिदैन ।

३.३ आन्तरिक आय संकलनको प्रमुख क्षेत्र र संभावना विश्लेषण

३.३.१ स्थानीय कर राजश्व

क) सम्पति कर

हालको अवस्था

गाँउपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा २ मा "गाँउपालिकाको क्षेत्रभित्र अनुसूची (१) बमोजिम एकिकृत सम्पत्ति कर/घर जग्गा कर लागू गरी कार्यान्वयन गरिने व्यहोरा उल्लेख गरिएको छ । उक्त आर्थिक ऐनको अनुसूची (१) सम्पति कर र घरजग्गाको मूल्याङ्कन अनुसार करको दर निर्धारण गरिएको छ भने जग्गाको मूल्याङ्कन सडकको पहुँच अनुसार तोकिएको छ । सम्पतिको करको दर बार्षिक रु १०० (रु १ देखि ३ लाख सम्म) देखि बार्षिक रु ३५०० (रु १ करोड सम्म) सम्म तोकिएको छ भने रु १ करोड भन्दा माथि प्रति हजार रु १ रुपैयाको दरले सम्पति कर लाग्ने व्यवस्था रहेको छ ।

संभावना

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजालाई हेर्दा गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल ४६६७ घरधुरी छ जसमा ७०% घरको आफ्नै स्वामित्त रहेको देखिन्छ । विद्यमान कानुनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लाग्ने व्यवस्था रहेको हुँदा गाँउपालिकामा आफ्नै स्वामित्वको जग्गामा घर भएका (करिब ७०%) घरधुरीको कुल ३२६७ घरधुरीलाई सम्पत्ति करको करदाता गणना गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र ग्रामिण प्रकृतिको भएकोले सम्पतीको न्यूनतम मूल्याङकन नै रु १०० रहेको छ भने अधिकतम कर रु १ करोड सम्मको सम्पतिको रु ३,५०० तोकिएको छ । उक्त मूल्याङकन दर अनुसार संभावित करदताहरुलाई तपसिल वमोजिमको तालिका अनुसार विभाजन गरी संभाव्य सम्पतिको गणना निम्नानुसार गरी आगामी बर्षको लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । विगत बर्षको सम्पति करको असुलिको अवस्थालाई हेर्दा गाउँपालिकाले आगामी केहि बर्षभित्रमा नै प्रक्षेपित सम्पति करको लक्ष्य पुरा गर्न सक्ने देखिन्छ ।

तालिका १०: संभाव्य सम्पति करदाता तथा सम्पति कर

विवरण	घरधुरी	औसत दर	संभाव्य कुल आय
रु १ देखि ३ लाख सम्म	२१००	१००	२१००००
रु ३ लाख १ देखि ५ लाख सम्म	३२५	२००	६५०००
रु ५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	२३०	३००	६९०००
रु १० लाख १ देखि १५ लाख सम्म	१७५	५००	८७५००
रु १५ लाख १ देखि २० लाख सम्म	१५०	७५०	११२५००
रु २० लाख १ देखि ३० लाख	१२०	१०००	१२००००
रु ३० लाख १ देखि ४० लाख	७७	१५००	११५५००
रु ४० लाख १ देखि ५० लाख	५०	२०००	१०००००
रु ५० लाख १ देखि १ करोड सम्म	३०	३५००	१०५०००
रु १ करोड भन्दा माथी	१०	५०००	५००००
जम्मा	३२६७		१०,३४,५००

सुधारका पक्षहरु

सम्पत्ति कर कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने विषयहरु निम्नानुसार रहेको देखिन्छः

- आर्थिक ऐनको सम्पति करको दफामा "एकिकृत सम्पति कर" भन्ने वाक्यलाई हटाएर सम्पति कर मात्र राख्ने
- आर्थिक ऐनमा उल्लेखित करको दर पुनर्विचार गर्ने ।
- सम्पत्ति कर सम्बन्धी जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुका लागि सचेतना तालिम संचालन गर्ने ।
- सम्पत्ति कर सम्बन्धी गाउँपालिकावासीहरुलाई विभिन्न माध्यमहरुबाट सूचित गर्ने ।
- व्यवसायको करको लगत संकलन गरी व्यवसाय करको अभिलेखलाई सम्पत्ति करको अभिलेखसंग आवद्ध गर्ने ।

ख) मालपोत वा भूमि कर

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा ३ मा अनसूची २ वमोजिम भूमि कर/मालपोत लगाईने व्यवस्था रहेको छ । अनुसूचीमा वडागत रुपमा सडकको पहुँच अनुसार मोलपोतको दर तोकिएको छ । यस्तो दर प्रति रोपनी बार्षिक रु ५ तोकिएको छ ।

संभाव्यता

गौरीशंकर गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७८ का अनुसार गाउँपालिकामा खेती योग्य जमीन २१.६३ वर्ग किमि (४२५१७ रोपनी) छ । गाउँपालिकाको खेतियोग्य भूमिलाई जमीनको प्रकारको आधारमा विभाजन गर्दा तालिका ११ बमोजिम रकम असुल हुनसक्ने प्रक्षेपण गरिएको छ। उल्लेखित रकम घर र घरले चर्चेको जग्गामा लाग्ने सम्पत्ति कर बाहेक नै प्राप्त हुनेगरी हिसाव गरिएको छ ।

तालिका ११: मालपोतको संभावित प्रक्षेपण

जमीनको प्रकार	रोपनी	दर (रु)	कुल रकम (रु)
अब्बल	८०००	२५	२०००००
दोयम	९५१७	२०	१९०३४०
सिम	१२०००	१५	१८००००
चाहर	१३०००	१०	१३००००
कुल	४२५१७		७,००,३४०

सुधारका पक्षहरु

यस सम्बन्धमा सुधारका पक्षहरु देहाय अनुसार छनः

- खेतियोग्य जमीनको यकिन तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
- साविकको वर्गीकरणका आधारमा बढी मूल्य पर्ने जग्गाको यथार्थ लगत तयार पार्ने ।
- जमीनलाई सडक पहुँचको आधारमा समेत मूल्याङ्कन गरी मालपोतको दर तोक्ने ।
- मालपोतको दरमा समय अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

ग) व्यवसाय कर

हालको अवस्था

गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन २०७८ को दफा ५ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारका आधारमा अनसूची ४ वमोजिम व्यवसाय कर लाग्ने व्यवस्था रहेको छ । आर्थिक ऐनमा विभिन्न प्रकारका व्यवसाय, उत्पादनमूलक उद्योग र सेवा उद्योग गरी व्यवसायहरुलाई वर्गीकरण गरी बार्षिक करको दर तोकिएको छ । यस्तो दर व्यवसायको प्रकार हेरी बार्षिक रु १०० देखि रु ५००० सम्म तोकिएको छ ।

संभावना

बागमती प्रदेशको स्थानीय तहहरुको वस्तुस्थिति विवरण २०७६ अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल ५०४ वटा आर्थिक एकाईहरु छन । यस्ता व्यापार व्यवसायहरु गाउँपालिकाको सिंगटी बजार, जागु, ज्याखु, सुरी, चांखु, मार्वु, खरे र गौरीशंकर बजार आसपास रहेका छन् । गाउँपालिका रहेका व्यापार व्यवसाय र गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसारको दररेट हेर्दा व्यवसायीको कर तिर्ने सामर्थ्य अनुसार व्यवसाय करको सम्भाव्यता निम्न अनुसार आँकलन गरिएको छः

तालिका १२: व्यवसाय करको अनुमानित प्रक्षेपण

क्र.स.	व्यवसायको किसिम	संख्या	औसत बार्षिक करको दर	संभावित आय
१	साना तथा घरेलु उद्योग	२५	५००	१२५००
२	व्यवसायिक कृषि फर्म	१३	५००	६५००
३	होटल, लज, रेष्टुरेन्ट	२३	१५००	३४५००
४	बैंक तथा वित्तिय सेवा	१	१००००	१००००
५	सहकारी	२४	५०००	१२००००
६	मदिरा व्यवसाय	३०	१५००	४५०००
७	खुद्रा किराना पसल	३१०	१०००	३१००००
८	सुनचाँदी पसल	२	२५००	५०००
९	जुत्ता चप्पल	१४	१०००	१४०००
१०	कस्मेटिक पसल	३	१०००	३०००
११	कपडा तथा फेन्सी पसल	७	१५००	१०५००
१२	निर्माण सामाग्री तथा हार्डवयर व्यवसाय	६	५०००	३००००
१३	फर्निचर उद्योग	३	१५००	४५००
१४	नीजि विद्यालय	८	५०००	४००००
१५	निर्माण व्यवसायी	७	८०००	५६०००
१६	स्टेशनरी तथा पुस्तक पसल	११	१५००	१६५००
१७	औषधी पसल	८	१०००	८०००
१८	मर्मत संभार	२	१५००	३०००
१९	माछामासु पसल	७	१०००	७०००
जम्मा		५०४		७,३६,०००

स्रोतः बागमती प्रदेशको स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण २०७६ र गाउँपालिका प्रोफाइल, २०७८

त्यसका अलावा गाउँपालिकामा बार्षिक २५ वटा नयाँ व्यवसायहरु दर्ता हुने अनुमान गर्दा प्रति व्यवसाय सरदर रु २००० का दरले थप व्यवसाय कर रु ५०,००० संकलन हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । यसरी व्यवसाय कर (नयाँ दर्ता) समेत गर्दा कुल रु ७,८६,००० संकलन हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउन निम्न कार्यहरू गर्न प्रस्ताव गरिएको छः

- गाउँपालिकामा संचालित व्यवसाय करको दर पुनरावलोकन गर्ने ।
- सबै व्यवसायीलाई व्यवसाय दर्ताको आह्वान गर्ने तथा ब्यवसाय दर्ताका लागि घुम्ती शिविरलाई हरेक वर्ष निरन्तरता दिने ।
- ब्यवसायीहरुमा कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- कर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- बढी कर तिर्ने व्यवसायीहरुलाई पुरस्कृत गरी प्रोत्साहन गर्ने ।

घ) घर/जग्गा वहाल कर

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा ४ मा घरजग्गा वहाल करको व्यवस्था रहेको छ । उक्त दफा अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पुरै आंशिक तवरले वहालमा दिएकोमा अनुसूची ३ वमोजिम घर जग्गा वहाल कर लाग्ने व्यवस्था रहेको छ । गौरीशंकर गाउँपालिकाको सिंगटी बजार, जागु, ज्याखु, सुरी, चांखु, मार्वु, खरे र गौरीशंकर बजार आसपास व्यापारिक र आर्थिक गतिविधिहरु बढिरहेको छ । तर संस्थागत रुपमा बहालमा बस्ने संस्थाहरूले अन्य निकायको कानूनी प्रावधानका कारण नबुझाई नहुने भएको खण्डमा मात्र वहाल कर बुझाउने गरेको देखिन्छ । त्यसैले वहाल कर पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन हुन सकेको खण्डमा यसबाट गाउँपालिकाले केहि कर संकलन गर्ने सक्ने देखिन्छ ।

संभावना

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजालाई हेर्दा गौरीशंकर गाउँपालिकामा कुल ४६६७ घरधुरी रहेको छ । जसमध्ये गाउँपालिका क्षेत्रमा करिव २०० घरधुरीले आफ्नो घरजग्गा वहाल दिएको अनुमान गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको विद्यमान घरजग्गा वहाल कर (१०%) को आधारमा विश्लेषण गर्दा देहाय बमोजिम वहाल कर संकलन हुने प्रारम्भिक अनुमान गर्न सकिन्छ ।

तालिका १३: घर जग्गा वहाल करको अनुमानित प्रक्षेपण

क्र.स.	प्रयोजनका आधारमा वहालमा वस्ने	संख्या (क)	मासिक वहाल (ख)	बार्षिक वहाल (ग)	जम्मा वहाल असुली (घ)	वहाल कर (१०%)
				ख × १२	क × ग	
१	बैंक तथा वित्तिय संस्था	१	५०००	६००००	६००००	६०००
२	सहकारी संस्था	२४	३०००	३६०००	८६४०००	८६४००
४	होलसेल तथा किराना पसल	१०८	१५००	१८०००	१९४४०००	१९४४००
५	होटल तथा रेष्टुरेन्ट	१२	१५००	१८०००	२१६०००	२१६००
७	सटर भाडा	३०	१०००	१२०००	३६००००	३६०००
८	घरयासी प्रयोजनमा बस्नेहरु	२५	१०००	१२०००	३०००००	३००००
कुल		२००		१५६०००	३७४४०००	३,७४,४००

सुधारका पक्षहरू

- वहालमा भएका घरजग्गाको लगत संकलन गरी अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति करसंग आवद्ध गर्ने ।
- घर तथा जग्गा धनि र वहालवालाहरू बिचको वहाल सम्झौता अनिवार्य गर्ने ।
- घरजग्गा वहाल रकम मूल्यांकन गर्ने संरचनाको प्रकार र स्थानको आधारमा प्रति वर्गफिटका दरले वहाल मूल्य अनुसूचीमा उल्लेख गर्ने र सो वमोजिम वहाल रकम निर्धारण गरी कर संकलन गर्ने ।
- घरजग्गा वहाल कर संकलन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।

च) जडिबुटि, कवाडी र जिवजन्तु कर

हालको अवस्था

गौरीशंकर गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा ६ मा जडिबुटी, कवाडी, जीवजन्तु करको व्यवस्था गरिएको छ । जसमा गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले उन, खोटो, जडिबुटी, वनकस, कवाडी माल र प्रचलित कानुनले निषेध गरेको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला जस्ता वस्तुको व्यवसायिक करोवार गरेवापत अनुसूची ५ वमोजिम कर लगाईने र असुल गरिने व्यवस्था छ । अनुसूची ५ मा जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु करको दर २७ वटा क्याटागोरीमा विभाजन गरी प्रति इकाई रु १ देखि रु १५०० (यार्सागुम्बा) सम्म तोकिएको छ । त्यसैगरी प्रचलित कानुनले निषेध गरिएको जीवजन्तु वाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाख, छाला आदि गरी ६ वटा क्याटोगरीमा विभाजन गरी जडिबुटि, कवाडी र जिवजन्तु करको दर रु २ देखि रु ५० सम्म तोकिएको छ ।

संभावना

गौरीशंकर गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७८ अनुसार गाउँपालिकामा ४६ वटा सामुदायिक वन र ५१ वटा कवुलियत वन रहेको छ जसले गाउँपालिकाको ११४४७ हेक्टर क्षेत्रफल ढाकेको छ । यस्ता वनहरुमा विभिन्न प्रजातीका गैरकाष्ठ र वनजन्य जटिबुटीहरु पाईने गरेको छ । त्यसैगरी गाउँपालिकाको सुरी र सिंगटीमा क्रमश बजारीकरण भैरहेको छ । जसले गर्दा कवाडी मालवस्तुको संकलन र निर्यात हुने सक्ने संभावना समेत रहेको छ । त्यसैगरी जडिबुटीको संकलन तथा बिक्री सम्बन्धमा कुनै तथ्यांक नभए पनि आसपासको ग्रामीण क्षेत्रमा यसको उत्पादन र विक्रीको संम्भाब्यता देखिन्छ । गाउँपालिकाका ग्रामिण भेगमा कुखुरा, खसी, बोका, भेडा, चौरीरुको पालनपोषण हुने भएकोले गाउँपालिकाबाट भक्तपुर, ललितपुर र राजधानी काठमाण्डौ उपत्यकामा मासु र छालाको निकासी हुन सक्ने संभावना समेत रहेको छ । त्यसैले यस गाउँपालिकामा उल्लेखित शिर्षकमा कवाडी तर्फ ५० हजार, जडिबुटी तर्फ ७ लाख, पशुजन्य पदार्थ तर्फ ५० हजार गरी ८ लाखसम्म बार्षिक कर संकलन हुने प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू

जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर संकलनको लागि निम्न पक्षहरुमा सुधार ल्याउनुपर्ने देखिन्छः

- व्यवसायीहरुको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने ।
- कवाडी वस्तुहरुको व्यवसायिक कारोवार गर्नेलाई इजाजत प्रदान गरी वार्षिक ठेक्का वन्दोवस्त गरी कर संकलन गर्ने ।
- जडीबुटीको र जिवजन्तुको उपलब्धता पत्ता लगाई कारोबारमा कर संकलन शुरुवात गर्ने ।
- जडिबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तुको व्यावसायिक रुपमा कारोवार गर्नेलाई इजाजत प्रदान गरी कारोवारको आधारमा कर संकलन गर्ने ।

३.३.२ गैर कर राजश्व

क) घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ मा घर नक्शापास सम्बन्धि दफा व्यवस्था उल्लेख गरेको देखिदैन । तर उक्त ऐनको अनुसूची ११ को “सेवा शुल्क दस्तुर” अन्तरगत क्रम संख्या ४ मा भने घरको नक्शा पास सम्बन्धी दस्तुरको व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिका पूर्णतया ग्रामिण प्रकृतिको भएकोले हाल नक्शापास अनिवार्य गरिएको छैन । गाउँपालिकाका अधिकांश वडाहरु ग्रामिण प्रकृतिका रहेकोले उक्त वडाहरुमा घर तथा भवन निर्माण गर्दा नक्शापास सम्बन्धी व्यवस्थाको चेतनाको अभाव र गाउँपालिकाको कम पहुँचले गर्दा नक्शा पास बिनै घर निर्माण गर्ने चलन विद्यमान छ । गाउँपालिकाको घर नक्सा पास दस्तुर घरको प्रकृति हेरी प्रति वर्ग फिट रु १ देखि रु ८ (होटल व्यवसाय र सपिङ कम्प्लेक्सको लागि) सम्म तोकिएको छ भने सुर्खिचुना जोडाईको घरको एक पटक लागि रु २००० र माटो जोडाई कच्ची घर लगायत साविक वमोजिम भवन तथा घर मर्मतको लागि एक पटकको लागि रु ५०० तोकिएको छ ।

सम्भावना

यस गाउँपालिकाको सिंगटी बजार, जागु, ज्याखु, सुरी, चांखु, मार्वु, खरे र गौरीशंकर बजार आसपासका क्षेत्रमा भवन निर्माण क्रम बढदै गैरहेको छ । हाल यस क्षेत्रमा प्रायः जसो न्युनतम १२०० वर्ग फिटका घरहरू निर्माण भईरहेका छन् । आगामी आर्थिक बर्षमा यस गाउँपालिकामा करिब ५० वटा नयाँ घर निर्माण हुने र सरदर प्रति वर्ग फुट रु ५ रुपैया नक्शापास दस्तुर लगाउदा पनि रु ३,००,००० रुपैया संकलन हुन सक्ने देखिन्छ । त्यस्तै पुराना २५ वटा घर नक्सा पासको दायरामा आउन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । त्यसबाट प्रति घर न्यूनतम रु १,००० दस्तुर संकलन भएमा पनि थप रु २५,००० आम्दानी भै कुल रु ३,२५,००० संकलन हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू

- घर अभिलेखीकरण तथा नक्सापास प्रक्रियाले भवन निर्माण प्रक्रियालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी वनाउने तर्फ पहल गर्ने ।
- घर अभिलेखीकरणका लागि सार्वजनिक सूचना जारी गरी वैंक तथा वित्तिय संस्थाहरुसँग समन्वय गर्ने ।
- मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार नक्सापास प्रावधान कडाईका साथ लागु गर्ने ।
- घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने ।
- घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धि दफा गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा थप गर्ने सो वमोजिम छुटै अनुसूची तयार गरी नक्शा पास र अभिलेखिकरणको दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- गाउँपालिका गठन पूर्व वनेका घरहरूको अभिलेखीकरणको लागि दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने।

- नक्सापासको लागि मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने ।

ख) वहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ९ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफुले निर्माण, रेखदेख वा संचालन गरेका हाटबजारहरुमा अनुसूची ८ मा व्यवस्था भए वमोजिम वहाल विटौरी शुल्क लगाईने र असुल उपर गरिने व्यवस्था रहेको छ । अनुसूचीमा गाउँपालिका क्षेत्र भित्रको खाली रहेको प्रति ऐलानी जग्गामा गाउँपालिका आफैले छाप्रा, टहरा निर्माण नगरी व्यक्ति आफैले छाप्रा, टहरा निर्माण गरी वा नगरी हाट बजार क्षेत्र वा सडक छेउमा जग्गा पसल वा अन्य कुनै व्यवसाय गरी बसेको भए त्यस्तो जग्गामा प्रति वर्ग फिट पाँच रुपैया बार्षिक बहाल विटौरी शुल्क तोकिएको छ ।

संभावना

गाउँपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्र (सिंगटी बजार, जागु, ज्याखु, सुरी, चांखु, मार्वु, खरे र गौरीशंकर बजार) र सडक आसपासमा रहेका सडक अधिकार क्षेत्रमा निर्माण गरिएका टहरा, होटेल, रेष्टुरेन्टहरुसँग वहाल विटौरी शुल्क असुल गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकामा सडक क्षेत्रमा निर्माण भएका टहरा र पसलहरु गरी करिब २५ को संख्यामा रहेका र तिनीहरुसँग प्रति पसल वार्षिक रु १००० को दरले असुल गर्दा रु २५,००० आय प्राप्त हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू

गाउँपालिकाको वहाल विटौरी शुल्कमा सुधारको लागि निम्नानुसार प्रस्ताव गरिएको छः

- गाउँपालिकाभित्र भएका सार्वजनिक वा सडक अधिकार क्षेत्र भित्रका जमिनको विवरण संकलन गर्ने।
- संकलित विवरणका आधारमा पसल, टहरा, छाप्राहरुको वर्गीकरण गरी वहाल विटौरी शुल्क संकलन गर्ने ।

ग) सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा १२ मा विभिन्न प्रकारका सेवा शुल्क र दस्तुरको व्यवस्था गरिएको छ र सो बमोजिम विभिन्न किसिमका सेवा शुल्क र दस्तुरको दर आर्थिक ऐनको अनुसूची ११ उल्लेख गरिएको छ । यस्ता शुल्क र दस्तुरहरु गाउँपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयबाट संकलन हुँदै आएको छ ।

सम्भावना

कार्यशाला गोष्ठीका दौरान भएको छलफल तथा वर्तमानमा ९ वटा वडाहरूले गर्ने विभिन्न सिफारिशको आधारमा यहाँ वार्षिक कुल ५,००० जति विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित कागजान जारी हुने अनुमान गरिएको छ। विद्यमान दर अनुसार प्रति सिफारिश औसत रु. १५० कायम भएमा सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर बाट वार्षिक कुल रु ७,५०,००० संकलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ।

सुधारका पक्षहरू

- विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरहरूको दरमा सामान्य फेरवदल गर्ने।
- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको प्रमाण समावेश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्ने।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने।
- आर्थिक ऐनमा सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको भिन्दै दफा थप गरि सो वमोजिम लाग्ने शुल्क र दस्तुरहरु अनुसूचीमा उल्लेख गर्ने।

घ) सरकारी सम्पत्तिको बहाल र विक्रीबाट प्राप्त आय

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ मा सरकारी सम्पतिको बहाल र बिक्री सम्बन्धी दफा छैन। तर आर्थिक ऐनको अनसूची ११ मा विभिन्न प्रकारका निवेदन फाईल, फाराम, प्रमाणपत्र आदिको बिक्री मुल्य तोकिएको छ। गाउँपालिकाले हालसम्म सरकारी सम्पतिको वहालबाट कुनै शुल्क संकलन गर्न सकेको छैन।

सम्भावना

गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका सम्पत्तिहरू जस्तै व्याकहो लोडर, टिफर, ट्र्याक्टर, एम्बुलेन्स, सभा हल, प्रोजेक्टर आदिको बहाल साथसाथै बोलपत्र फाराम, राजपत्र, पुस्तक, नक्शा बिक्री आदिको हकमा आर्थिक ऐनमा भएको व्यवस्था अनुसार आम्दानी गर्नसक्ने देखिन्छ। त्यसैले गाउँपालिकाले आफ्नो सम्पतिको वहाल र विक्री वापत तलसिल वमोजिमको शुल्क संकलन हुने प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका १४: सरकारी सम्पतिको बहाल र बिक्रीबाट हुने संभाव्य आयको विवरण

क्र.स.	स्वामित्तको रहेको सम्पति	अनुमानित आय (रु)
१	जेसीबिभि (व्याक हो लोडर) भाडा	५००००
२	एम्बुलेन्स भाडा	२५०००
३	वैठक हल भाडा	१५०००
४	प्रोजेक्टर भाडा	७०००
५	राजपत्र, पुस्तक, नक्शा विक्रि	५०००
६	बोलपत्र फाराम बिक्री	५००००
जम्मा		१,५२,०००

सुधारका पक्षहरु

- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल र बिक्री सम्बन्धी दफा आर्थिक ऐनमा समावेश गरी सो अनुसारको रकम अनुसूचीमा राख्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने।
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रुपमा अनुगमन गर्ने ।

ङ) पर्यटन शुल्क

हालको अवस्था

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा १३ मा पर्टयन शुल्क सम्बन्धी दफा रहेको छ । उक्त दफा अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रवेश गर्ने पर्यटकहरुबाट अनुसूची १२ मा उल्लेख भएको दर अनुसार पर्यटन शुल्क लाग्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिका भित्रको घोषणा गरिएको पर्यटकिय क्षेत्र भित्र प्रवेश गर्ने विदेशी पर्यटकहरुलाई प्रति व्यक्ति रु ५०० पर्यटन शुल्क तोकिएको छ ।

संभावना

गौरीशंकर गाउँपालिकामा पर्यटनको प्रशस्त संभावना रहेको छ । गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र, दुर्लभ रेड पाण्डा, हिउँ चितुवा, खैरो ब्वासो, कस्तुरी जस्ता वन्यजन्तुहरु लगायत हिमाली भेगका बसोबास गर्ने शेर्पा, तामाङ, सुरेल जातिको बसोबास रहेको यस गाउँपालिकामा विभिन्न प्रजातीका वनस्पति र चराचुरुंगीहरु समेत पाईन्छ । गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र ट्रेकिङकको लागि समेत ख्याति प्राप्त छ भने यस गाउँपालिका भएर विभिन्न हिमाली क्षेत्रहरु समेत जाने सकिन्छ । प्रसिद्ध गौरीशंकर हिमाल र रोल्वालिङ ट्रेक यस गाउँपालिकामा पर्दछ । गाउँपालिकाको तथ्याङ्क अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिका बार्षिक १००० जति विदेशी पर्यटकहरु आउने गर्दछन् । त्यसैले आधार मान्दा प्रति विदेशी पर्यटक रु ५०० पर्यटन शुल्क लिदा रु ५,००,०० पर्यटन शुल्ल असुल हुन सक्ने देखिन्छ । त्यसैगरी स्वदेशी पर्यटकलाई समेत प्रति पर्यटक रु २५ शुल्क तोक्ने हो र ५०० स्वदेशी पर्यटन बार्षिक आउने हो भने थप रु १२,५०० असुल भै पर्यटन शुल्कबाट कुल रु ५,१२,५०० असुल हुन सक्ने संभावना रहेको छ ।

सुधारका पक्षहरु

- पर्यटकिय स्थल र गतिविधिहरु अनुसार आर्थिक ऐनमा पर्यटकिय शुल्क तोक्ने ।
- आर्थिक ऐनमा स्वदेशी पर्यटकहरुको लागि समेत शुल्क तोक्ने ।
- स्थानिय पर्यटकिय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार गर्ने ।
- स्थानीय पर्यटन विकास समिति र नीजि क्षेत्रसंग पर्यटन शुल्क सम्बन्धी परामर्श, समन्वय र सहकार्य गर्ने

परिच्छेद - चारः आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

यस परिच्छेदका उपखण्डहरुमा गौरीशंकर गाउँपालिकाले राजश्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई छोटकरीमा व्याख्या गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय संकलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीति तथा संयन्त्र

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजश्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजश्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धी परामर्श, राजश्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुनसक्ने राजश्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरु गर्दछ । गाउँपालिकामा भर्खर नयाँ जनप्रतिनिधिहरु निर्वाचित भएर आएकोले नयाँ राजश्व समिति गठन भैसकेको छैन । तर स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले देहायका पदाधिकारीहरु रहने गरी राजश्व परामर्श समितिको व्यवस्था गरेको छ ।

तालिका १५: राजश्व परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	पद	जिम्मेवारी
१	गाउँपालिकाको अध्यक्ष	संयोजक
२	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३	महिला कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	राजश्व शाखा प्रमुख	सदस्य सचिब
६	स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि	सदस्य

गाउँपालिकाको राजश्व परिचालनमा प्रभावकारिता ल्याउनका लागि राजश्व परामर्श समितिको बैठक गरी राजश्वको दर निर्धारण सिफारिस, वार्षिक राजश्व अनुमान आदि निर्णय गर्ने गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाले आर्थिक बर्षको २०७८/७९ को लागि आर्थिक ऐन पारित गरेको छ । राजस्व परामर्श समितिको बैठक वसी आन्तरिक आयको दररेट प्रस्ताव गरी गाउँसभाले सो दररेट स्वीकृत गरेका छ । आयका शिर्षकगत दायरा तथा उक्त दायराका दररेटहरू राखी गाउँसभा मार्फत् आर्थिक ऐन २०७८ पारित गरिएको छ । गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम २०७८/७९ ले राजश्व संकलन तथा परिचालनको लागि देहाय वमोजिमको नीतिहरु अवलम्वन गरेको छः

१) गाउँपालिका क्षेत्रमा राजश्व संकलनका संभावना अध्ययन गरी गाउँपालिकाले संकलन गर्ने विभिन्न (दस्तुर तथा शुल्क) संकलनलाई परिस्कृत गरी करको दर भन्दा पनि करको दायरा फराकिलो बनाउन प्रयास गरिने छ ।
२) राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिने छ ।
३) समसामयिक राजश्व परिचालन तथा गाउँपालिकाले अवलम्बन गरेका राजस्व नीतिका बारेमा करदाता शिक्षा तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गरी सुसूचित गरिनेछ । करको दायरामा

नआएका तथा आएर पनि नियमित नवीकरण नगरेका करदाताहरुलाई करको दायरा भित्र ल्याउन करदाता सचेतना कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

४) कर प्रणालीलाई सरल र पारदर्शी बनाउँदै गाउँपालिका क्षेत्रभित्र संचालन हुने कर व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन गाउँपालिका कर अनुगमन टोली गठन गरी करदाताहरुले तिरेको करको विवरण रुजु गर्ने कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

५) गैर कर आम्दानीको पहिचान नभएका क्षेत्रहरुको खोजी गरी आन्तरिक आम्दानीलाई वृद्धि गरिने छ।

६) गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न खानी तथा खनिज क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयोगमा ल्याउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

७) राजस्व संकलन सम्बन्धी स्पष्ट कानुन, कार्यविधि र मापदण्ड तयार गरिनेछ । कर प्रशासनको सुदृढिकरण गरी कार्यक्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

८) गाउँपालिकाबाट प्रवाह गरिने सम्पूर्ण सेवाहरुलाई राजश्व दाखिला गरेको आधारमा मात्र प्रवाह गरिनेछ र सेवा प्रवाह तथा राजश्व संकलनमा डिजिटल पेयमेन्ट विधि अपनाईनेछ ।

९) कर प्रणालीमा रहेका समस्या अध्ययन गरी समग्र राजस्व अभिवृद्धि गर्न राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

गाउँपालिकाको राजश्व प्रशासन

गाउँपालिकाको राजश्व प्रशासनलाई अझ प्रभावकारी बनाउने नीति गाउँपालिकाले चालु बजेटमार्फत पनि लिएको छ । यसको प्रभावकारिताका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुमा जनशक्ति व्यवस्थापन, राजश्व शाखाको संस्थागत विकास, राजश्व सम्वन्धी कार्ययोजना तर्जुमा, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक, करदाताहरुको पहिचान र लगत अभिलेखीकरण, कर तथा गैर करका स्रोतहरुको पहिचान गर्नुपर्ने रहेको छ । यसैगरी राजश्व प्राप्त हुने पूँजीगत निर्माण, पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रवर्द्धन, धार्मिक ऐतिहासिक स्थलहरुको प्रचार प्रसारका साथै मनोरन्जर र प्राकृतिक पर्यटन पूर्वाधार विकास तथा प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने छ । वडा स्तरमा काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजश्व संकलन कार्यमा परिचालन गनुपर्ने हुन्छ । साथै गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका राजश्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरुलाई राजश्व र आयका शिर्षकका विषयमा अभिमुखीकरण र अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास तालिमले गाउँपालिकाको राजश्व अभिवृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान दिने सक्ने देखिन्छ ।

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता

संगठन संरचनामा गाउँपालिकाले प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत रहने गरि राजस्व उपशाखा गठन गर्ने प्रावधान वमोजिम राजश्व उप-शाखाबाट काम भैरहेको देखिन्छ । राजश्व उपशाखा अन्तर्गत नै वडा कार्यालयहरूबाट वडा सचिव तथा राजश्व उप-शाखाका कर्मचारीहरु मार्फत राजश्वको संकलन तथा अभिलेखीकरण गर्रिदै आएको छ । गाउँपालिकामा स्थलगत सर्वेक्षण, टेलिफोन अन्तरवार्ता तथा विभिन्न सूचनाका आधारमा हेर्दा हाल गाउँपालिकाको राजस्व संकलनको अवस्था देहायअनुसार रहेको छः

- गाउँपालिकाले राजश्व संकलन कार्यलाई छिटो छरितो, पारदर्शी र सेवाग्राहीमुखी बनाउने उदेश्यले राजश्व सफ्टवेयरहरु प्रयोगमा ल्याईएको भएतापनि वडा स्तरसम्म पुग्न सकेको देखिदैन ।

- गाउँपालिकामा राजश्व परिचालन तथा आन्तरिक लेखा परिक्षण शाखा रहेको छ जहाँ सह-लेखापाल गरी १ जना कर्मचारी छन भने सबै वडाहरुमा वडा सचिव मार्फत राजश्व संकलन हुँदै आईरहेको छ।
- गाउँपालिकाको राजश्व शाखामा कम्प्युटर विलिङ प्रणाली प्रयोग भएको छ ।
- सबै वडा कार्यालयहरुबाट नगदी तथा सम्पित कर, भूमि कर तथा मापलोत असुल हुँदै आईरहेको छ।
- गाउँपालिकाको राजश्व शाखामा राजश्व असुलीका लागि १ वटा कम्प्युटर तथा प्रिन्टरको व्यवस्था छ ।
- राजश्व परिचालन शाखा अन्तर्गत गाउँपालिकामा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण, राजश्व संकलन काउन्टर र "घ" वर्गको निर्माण ईजाजत संचालनमा रहेको ।
- सफ्टवेयरमा राजस्वका शीर्षकहरू हाल नेपाल सरकारले व्यवस्था गरेको राजस्व कोड तथा शीर्षक अनुसार राजश्व संकलन हुने गरेको ।
- "घ" वर्गको निर्माण इजाजत पत्र लगायत अन्य शुल्कहरू, टेण्डर बिक्री तथा परिक्षा शुल्क जस्ता राजश्व गाउँपालिका कार्यालयबाट संकलन हुने गरेको ।
- गाउँपालिकामा जम्मा हुने सबै रकम बैंकमा नै जम्मा हुने व्यवस्था रहेको ।
- नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले पर्याप्त अधिकार प्रदान गरेको बिषयमा जनमानसमा र अन्य निकायहरुमा पर्याप्त जानकारी नभएकोले राजश्व संकलन कार्यमा चुनौती र कठिनाई हुने गरेको ।
- विश्वव्यापी कोभिड-१९ को महामारीको मारमा सबै प्रकारका व्यवसायहरु परेकोले राजश्व संकलन क्षेत्र प्रभावित भएकोले आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को तुलनामा आर्थिक बर्ष २०७७/७८ मा राजशव संकलन घटेको ।
- गाउँपालिकाले आर्थिक बर्ष २०७७/७८ मा आन्तरिक आयबाट रु. ३४,०२,५०० राजश्व संकलन गरेको थियो ।

४.३ आन्तरिक आय परिचालन

यस गाउँपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा ०.४-२.३% को हाराहारीमा मात्र रहेको छ । आन्तरिक आय तर्फ सम्पति कर, भूमि कर, घर जग्गा वहाल कर, व्यवसाय कर, वहाल विटौरी शुल्क, नक्शापास, सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर रहेका छन् । तसर्थ आगामी दिनमा समेत आन्तरिक आयतर्फ गाउँपालिकाको लागि सम्पत्ति कर, भूमि कर, व्यवसाय कर, घरजग्गा वहाल कर, वहाल विरौटी शुल्क, नक्शापास, रिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । गैरकर राजश्व तर्फ केहि सेवा शुल्क र दस्तुरहरुको संभावना रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकासँग विगत आर्थिक वर्षहरुको तथ्यांकको शीर्षकगत आयसम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थित देखिदैन । यसले गर्दा गाउँपालिकाको समग्र राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थको नजिक पुऱ्याउन कठिनाइ रहेको छ । गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्यांक अनुसार गाउँपालिकाले विगत आ.व. २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ मा संकलन गरेको यथार्थ आय विवरण देहाय अनुसार रहेको छः

तालिका १ ६: गाउँपालिकाको आयको अवस्था

रु(हजारमा)

आय शिर्षक	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ अनुमानित
क) आन्तरिक आय	**८३४०**	**३४०२**	**२५००**
आन्तरिक आम्दानी	८३४०	३४०२	२५००
ख) राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	**१०१७५४**	**९९३१२**	**१०५६०५**
संघीय सरकार (मु.अ.कर तथा अन्त शुल्क)	८१२००	८३९१०	८४५०१
प्रदेश सरकारबाट (सवारी साधन कर)	१०६५६	१५४०२	२११०४
रोयल्टी वापत प्रात नेपाल सरकार	९८९८		
ग) अनुदान	**२५७०५४**	**३७३१३७**	**४७६४३३**
संघीय सरकार समानीकरण अनुदान	१०६५००	१०८८००	११३३००
संघीय सरकारः सशर्त	१३७९००	१७४०००	२१६७००
संघीय सरकारः सपपुरक अनुदान			
संघीय सरकारः विशेष अनुदान		१५०००	३७४००
संघीय सरकारः अन्य अनुदान			
प्रदेश सरकारः समानीकरण अनुदान	९७५१	१००११	९५५१
प्रदेश सरकारः शसर्त अनुदान	२९०३	३४८२६	२०३४८
प्रदेश सरकारः समपुरक अनुदान		२७५००	२२५३४
बिषेश अनुदान		३०००	३०००
अ.ल्या.			५३६००
कुल जम्मा	**३६७१४८**	**४७५८५१**	**५८४५३८**

स्रोतः गौरीशंकर गाउँपालिका, २०७९

तालिका १७ बाट यस गाँपालिकाको आय संरचना हेर्दा कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा २.३% - ०.४% को हाराहारीमा देखिन्छ, जुन निक्कै न्यून छ र विगत ३ बर्षमा आन्तरिक आयको हिस्सा क्रमश घटदै गएको देखिन्छ । यस्को मुख्य कारण आर्थिक बर्ष २०७६/७७ मा रोयल्टी वापत नेपाल सरकारबाट रु ९८,९८,००० प्राप्त भएको र आर्थिक बर्ष २०७७/७८ मा प्रदेश सरकारबाट समपुरक र विषेश अनुदान वापत क्रमश रु २,७५,००,००० र ३०,००,००० प्राप्त भएको देखिन्छ । त्यसैगरी आर्थिक बर्ष २०७८/७९ मा समेत प्रदेश सरकारबाट गाउँपालिकाले समुपुरक र विशेष अनुदान वापत क्रमश रु २,२५,३४,००० र ३०,००,००० प्राप्त गरेको देखिन्छ भने यसै आर्थिक बर्षमा रु ५,३६,००,००० आल्या बजेट समेत रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाले आर्थिक बर्ष २०७८/७९ मा रु २५,००,००० मात्र आन्तरिक आय हुने प्रक्षेपण गरेको छ । आर्थिक बर्षको अन्तिम समयमा कर तिर्ने प्रवृतिले गर्दा जेष्ठ र असार मसान्त सम्ममा यो रकम निक्कै बढन सक्ने देखिन्छ । यद्यपि गाउँपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रुपमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने राजश्व वाँडफाँड र अनुदान बापतको रकम नै रहेको देखिन्छ । उल्लेखित तालिका अनुसार गाउँपालिकाको समग्र आयको सारांश देहाय अनुसार रहेको छः

तालिका १७: गाउँपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा

(रु हजारमा)

आय शिर्षक	२०७६/७७ यथार्थ		२०७७/७८ यथार्थ		२०७७/७८ यथार्थ	
	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
क) आन्तरिक आय	८३४०	२.३	३४०२	०.७	२५००	०.४
ख) राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	१०१७५४	२७.७	९९३१२	२०.९	१०५६०५	१८.१
ग) अनुदान	२५७०५४	७०.०	३७३१३७	७८.४	४७६४३३	८१.५
कुल	३६७१४८	१००.०	४७५८५१	१००.०	५८४५३८	१००.०

४.४ राजश्व परिचालनमा रहेका सवालहरु

गौरीशंकर गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनमा नयाँ ब्यवस्था अनुसारको प्रशासनिक क्षमता क्रमश विकास हुँदै गरेको देखिन्छ । आन्तरिक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छः

क) राजश्व प्रशासन

राजस्व परिचालन क्षमता सुधार तथा राजस्वको स्रोत र आधारहरू वृद्धि गर्न गाउँपालिकामा राजस्व शाखा वा एकाईमा आवश्यक दरबन्दी स्वीकृति तथा कर्मचारी पदस्थापना गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसका साथै गाउँपालिकाको राजस्व अधिकारको आधारमा भौतिक सुविधा थप गर्ने, कर्मचारीहरुलाई क्षमता विकास तालिम, प्रविधिमा आधारित राजश्व अभिलेख तथा सूचना प्रणाली, सक्षम राजश्व शाखाको व्यवस्था हुन आवश्यक छ ।

ख) आन्तरिक नियन्त्रण

राजस्व असुलीका लागि जारी गरिने रसीदको नियन्त्रण जरुरी हुन्छ । राजश्व असुलीमा कम्प्युटर विलिङ प्रणाली लागू भएको भएतापनि कति विलहरु मानविय त्रुटिले बिग्रिए, कति सिस्टम, कम्प्युटर र प्रिन्टरमा आएको खरावीले बिग्रिए भन्ने कुराको विस्तृत विवरण लेखा शाखामा समेत पठाईनु पर्दछ । त्यस्तै कति प्रति कम्प्युटर विल काटिएको हो सोको प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतबाट सबै प्रति प्रमाणित गराई त्यसको जानकारी राजस्व शाखा र लेखा शाखामा सुरक्षित रहनु पर्दछ । कम्प्युटर सिस्टममा विलिङको विस्तृत विवरण रहने भएतापनि त्यसको ब्याकअफ रेकर्ड राखे विलिङ प्रणालीको डाटावेश अझ सुरक्षित हुने गर्दछ । त्यस्तै बैंकमा जम्मा भएको राजश्व रकमको भौचरहरुको समेत आ.ले.प. शाखाले सुक्ष्म रुपमा हेर्नु पर्दछ । राजस्वको लेखा सूत्र (SUTRA) आधारित भएकोले सोहि बमोजिम शीर्षकगत रुपमा प्रष्ट गरी अनलाईन प्रतिवेदन पठाउने प्रणाली अवलम्बन गरिनु पर्दछ ।

ग) आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरूवाट आय संकलन गर्ने कार्यविधि तयार गरी वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय संकलन गर्ने विधि, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषय वस्तु पर्दछन् ।

घ) आर्थिक ऐनमा सुधार

गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन तर्जुमा गरी स्वीकृत गरेको छ तर सो ऐनलाई अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ वमोजिम सुधार गरी व्यवहारिक तथा वस्तुपरक बनाउनु पर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा देहाय वमोजिमका क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- आर्थिक ऐनको सम्पति करको दफामा “एकिकृत सम्पति कर” भन्ने वाक्यलाई हटाएर सम्पति कर मात्र राख्ने
- आर्थिक ऐनमा उल्लेखित करको दर पुनर्विचार गर्ने ।
- मालपोतको दरमा समय अनुसार परिमार्जन गर्ने ।
- घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने ।
- घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धि दफा गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा थप गर्ने सो वमोजिम छुटै अनुसूची तयार गरी नक्शा पास र अभिलेखिकरणको दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरहरूको दरमा सामान्य फेरवदल गर्ने ।
- आर्थिक ऐनमा सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको भिन्दै दफा थप गरि सो वमोजिम लाग्ने शुल्क र दस्तुरहरु अनुसूचीमा उल्लेख गर्ने ।
- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल र बिक्री सम्बन्धी दफा आर्थिक ऐनमा समावेश गरी सो अनुसारको रकम अनुसूचीमा राख्ने ।
- आर्थिक ऐनमा स्वदेशी पर्यटकहरुको लागि समेत शुल्क तोक्ने ।

ङ) राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले राजश्वको दर निर्धारण गर्दा समान स्तरका करदाताहरुलाई समान व्यवहार हुने गरी तथा समान तहका स्थानीय सरकार वीच न्यून अन्तर हुने विषयमा ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ । स्थानीय करका आधारहरु पर्याप्त राजस्व संकलन गर्न सकिने खालको हुनु पर्दछ । अर्थात संकलित राजश्व भन्दा संकलन गर्दा लाग्ने खर्च बढी हुने खालको हुनु हुँदैन । साथै स्थानीय उत्पादनका आधारमा दर निर्धारण गर्दा करदातालाई पनि मर्का नपर्ने र गाउँपालिकालाई पनि राजश्व प्राप्त सहज रुपमा हुने हुन्छ । घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर अन्तर्गत मालपोतको मूल्यांकन र स्थानीय चलनचल्तीको रकम ज्यादै फरक भएका सो परिमार्जनका लागि पहल गर्दा राजश्वमा बृद्धि हुने अवस्था सिर्जना हुन्छ । गाउँपालिकाले हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार राजस्व संकलनका लागि दर निर्धारण गरी त्यसको प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई आफूले तिर्नुपर्ने रकम र शिर्षक सम्वन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका अतिरिक्त समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने तथा धेरै राजश्व तिर्ने करदाताहरुलाई प्रोत्साहन तथा पुरस्कृत गर्ने प्रणालीको बारेमा आवश्यक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ ।

च) अभिलेख व्यवस्थापन

आन्तरिक आयको अधिकतम परिचालनका लागि यसका आधारहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी छ। गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्वका अधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयारी तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक रहेको छ। अद्यावधिक अभिलेख बिना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन । गाउँपालिकाका सम्भाव्य राजश्वका स्रोतहरु (कर, शुल्क तथा दस्तुर) को पहिचान गरी दायरा फराकिलो बनाउने तथा दर निर्धारण गरी सामयिक रुपमा यस्तो दरलाई अद्यावधिक गर्दै जानुपर्दछ। गाउँपालिकाबाट राजश्वका नयाँ स्रोतहरु पहिचान तथा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक लगानी तथा प्राथमिकीकरणका आधारमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सम्भावना विश्लेषण गर्दै नयाँ स्रोतहरुको पहिचान र परिचालन तथा बर्तमान स्रोतहरुको दायरा विस्तार गर्दै आन्तरिक राजश्वलाई दिगो बनाउन आवश्यक हुन्छ। यस कार्यको लागि दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन र जनताको सहयोग अपरिहार्य हुन्छ।

छ) समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजश्व संकलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसंग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई अझै प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ। आय संकलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजश्व शाखाबिच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ। त्यसैगरी राजश्व बाँडफाँट सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसंग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। राजश्व प्रशासनलाई प्रभावकारी वनाउन निर्वाचित नेतृत्वले नियमित अनुगमन र छलफल गर्नुपर्दछ। साथै स्थानीय करदाता केन्द्रित समुदायहरुसँग छलफल गरी नयाँ करका शिर्षकहरु कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ।

ज) चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

आयको संकलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निन्तर संवाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडियामार्फत् राजश्व र करबाट प्राप्त आयलाई के के शिर्षकमा खर्च गरियो भन्ने विवरणबारे नागरिक तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रयासहरू हुन सक्दछन्।

झ) समावेशिता तथा सहभागिता अभिबृद्धि

कर प्रणालीको विकास गर्दा करको दायरा फराकिलो बनाउन र पिछडिएका जनताहरुलाई पनि समेट्न गरिव, विपन्न, एकल महिला, अपाङ्गता भएका र जोखिममा परेका व्यक्तिहरुको लागि उपयुक्त व्यवसायिक तथा प्राविधिक सीप विकास गरी निजहरुबाट संचालन गरिने उद्यम व्यवसायमा विभिन्न सहुलियत तथा छुट सुबिधाको व्यवस्था गरी प्रोत्साहन गर्ने नीति लिनु महत्वपूर्ण हुन्छ।

परिच्छेद - पाँचः राजश्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा प्राथमिक तथा द्वितिय स्रोतहरुबाट प्राप्त विभिन्न तथ्याङ्क तथा सूचाना विश्लेषणका आधारमा गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ । यस कार्ययोजनालाई गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने विश्वास लिईएको छ ।

५.१ राजश्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाले राजश्व सुधारका लागि लिने रणनीति, कार्यनीति र कार्ययोजनाहरु निम्न वमोजिम रहेका छनः

५.१.१ प्रभावकारी राजश्व संकलनका रणनीति तथा कार्यनीति

गौरीशंकर गाउँपालिकामा राजश्व संकलन ट्र्याकमा गैसकेको र ट्र्याकमा लानुपर्ने गरी दुई किसिमका अवस्थाहरु छन् । परम्परादेखि चल्दै आएका राजश्वहरु ट्र्याकमा छन् भने नयाँ राजश्वका स्रोतहरुमा जनतालाई वानी पार्न थप पहल गर्न आवश्यक रहेको छ । साविकका ७ गाविसहरु मिलाएर गठन गरिएको यस गाउँपालिकामा विद्यमान कानुन प्रदत्त केही राजश्व अधिकारहरु हालसम्म प्रयोगमा ल्याउन सकिएको छैन । गाउँपालिकाका कानुनहरु पनि समय अनुकुल परिमार्जन एवं संशोधन गर्नुपर्दछ । यी तथ्यहरुलाई समेत मध्यनजर राखी आन्तरिक राजश्व परिचालन सम्बन्धमा देहाय अनुसारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु अवलम्बन गर्न सुझाव गरिएको छ ।

क) राजश्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।
ख) राजश्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने ।
ग) राजश्व प्रणालीलाई सरल, सहज र करदाता मैत्री बनाउने ।
घ) समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने ।

तालिका १८: राजश्व सुधार सम्बन्धी रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१) राजश्व सम्बन्धी कानुनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।	१) गाउँपालिकामा राजश्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरु तर्जुमाका साथै तर्जुमा भइसकेका ऐन नियमलाई सुधार गरी अझ बढी व्यवहारीक बनाउदै लगिनेछ । २) कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवं विषय क्षेत्रसँग आबद्ध गराउदै गाउँपालिका तथा निजीक्षेत्रबाट थप लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ३) कर, शुल्क, सेवा शुल्क आदिको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरुसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गरिनेछ । ४) जनताको कर तिर्ने तथा करको भार बहन क्षमता विश्लेषणका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशील बनाइने छ । ५) थप राजशवका स्रोतको सम्भाव्यता अध्ययन गरी सम्भाव्य थप स्रोत पहिचानका साथै बर्तमान राजश्व स्रोतको दायरा बृद्धि गर्न यसको यकिन

रणनीति	कार्यनीति
	तथ्याङ्क संकलन गरी सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रुपमा करदाताहरुको संख्या बढाउदै लगिनेछ । ६) राजश्वको स्रोत बृद्धि गर्न पूँजी लगानीको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । ७) सम्पत्ति मूल्यांकन सम्वन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरी एकरुपता कायम गरिने छ । ८) आन्तरिक राजश्वका विभिन्न स्रोतहरुबारे सम्भाव्यता अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरुको यकिन तथ्याङ्क, सूचना संकलन गर्न कार्यदलहरु बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिनेछ । ९) करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष अद्यावधिक गरिनेछ । १०)गाउँपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरुको विकास गरिनेछ साथै पर्यटन विकासमा यस गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक/साँस्कृतिक धरोहर तथा प्राकृतिक संपदाको संरक्षण तथा विकास गर्न निजी क्षेत्र र स्थानीय पर्यटन विकास समितिहरुसँग साझेदारीको समेत पहल गरिनेछ । ११) पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा छिमेकी स्थानीय तहहरु, निजी क्षेत्र र करदातासँग समेत छलफल तथा सहकार्य गरिनेछ । १२) नियमित एवं बढी कर तिर्ने करदातालाई सम्मान र पुरस्कत गरिनेछ । १३) समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहन तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ । १४)ढुंगा, गिट्टी, वालुवा जस्ता प्राकृतिक स्रोतहरुको विक्री वितरणको लागी वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन गरी उक्त प्रतिवेदनको आधारमा ठेक्का आव्हान गरिने छ ।
२) राजश्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने ।	१) गाउँपालिकाको समग्र राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरुलाई कार्यान्वियन गर्न राजश्व शाखाको सुदृढीकरण गरी क्षमताबृद्धि गरिनेछ । २) गाउँपालिकाको राजश्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिनेछ । ३) स्थानीय राजश्व परामर्श समिति तथा राजश्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ । ४) राजश्व शाखाका लागि आवश्यक उपकरणको प्रबन्ध गरिने छ । ५) स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवं वडास्तरमा संचालन गरिनेछ । ६) प्रादेशिक तथा जिल्लाका अन्य स्थानीय तहसँग राजश्व परिचालन बारे ज्ञान-सीप, अनुभव आदान-प्रदान र अन्तरक्रिया गरिनेछ । ७) राजश्व लेखापालनलाई कम्प्यूटरकृत गरी विद्युतीय माध्यमबाट नै राजश्वको प्रतिवेदन र फाँटबारी बनाइने छ ।
३) राजश्व कर प्रणालीलाई सरल, सहज करदाता मैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने	१) कर संकलनमा यथासम्भव निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवं सहकारी संस्थाहरुसँग सहकार्य गरिनेछ । २) कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरुमा नागरिकहरुको पहुँच पुऱ्याइनेछ । ३) कर/राजश्व सूचना सम्बन्धी प्रतिवेदनहरु अर्धवार्षिक एवं वार्षिक रुपमा गाउँपालिकाको वेभसाईटमा राखिने छ । साथै यस्तो सूचनाहरु गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	४) करदाता शिक्षा र कर सम्वन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ। ५) महिला, अपाङगता भएका व्यक्ति तथा गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरुलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ। ६) कर संकलन प्रक्रियालाई सहज बनाउन बैंक तथा विद्युतीय माध्यमबाट कर भुक्तानी गर्ने प्रणालीलाई अझ प्रभावकारी बनाईने छ।
४)समन्वय र सहकार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने	१) पर्यटन शुल्क तथा ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो जस्ता प्राकृतिक स्रोतको उत्खनन्, विक्री तथा बजार व्यवस्थाका सम्बन्धमा छिमेकका अन्य स्थानीय तहहरुसँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ। २) बाँझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि आवश्यक समन्वय गरिनेछ। ३) कर संकलनमा यथासम्भव निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवं सहकारी संस्थाहरुसँग सहकार्य गरिनेछ। ४) राजश्वसंग सम्बन्धित विषयमा प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँग नियमित अन्तरक्रिया गरिनेछ। यसैगरी अन्य छिमेकी स्थानीय तहहरुसंग समन्वय वैठक आयोजना गरी राजश्व संकलनका सवालहरुबारे छलफल तथा समन्वय गरिनेछ। ५) राजश्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइनेछ।

५.१.२ राजश्व सुधार कार्ययोजना

क) राजश्व प्रशासन सुधार योजना

तालिका १९: राजश्व प्रशासन सुधार योजना

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था**		
१.१	राजश्व परामर्श समितिको मासिक वैठक गरी भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउने	२०७९ श्रावण देखी	राजश्व परामर्श समिति
१.२	आर्थिक ऐन परिमार्जन गरि लागू गर्ने ▪ आर्थिक ऐनको सम्पति करको दफामा “एकिकृत सम्पति कर” भन्ने वाक्यलाई हटाएर सम्पति कर मात्र राख्ने ▪ आर्थिक ऐनमा उल्लेखित करको दर पुनर्विचार गर्ने। ▪ मालपोतको दरमा समय अनुसार परिमार्जन गर्ने। ▪ घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने।	२०८० असार मसान्त सम्म	राजश्व परामर्श समिति, गाउँ सभा

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	▪ घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धि दफा गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा थप गर्ने सो वमोजिम छुटै अनुसूची तयार गरी नक्शा पास र अभिलेखिकरणको दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने । ▪ विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरहरूको दरमा सामान्य फेरवदल गर्ने । ▪ आर्थिक ऐनमा सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको भिन्दै दफा थप गरि सो वमोजिम लाग्ने शुल्क र दस्तुरहरु अनुसूचीमा उल्लेख गर्ने । ▪ गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल र बिक्री सम्बन्धी दफा आर्थिक ऐनमा समावेश गरी सो अनुसारको रकम अनुसूचीमा राख्ने । ▪ आर्थिक ऐनमा स्वदेशी पर्यटकहरुको लागि समेत शुल्क तोक्ने ।		
१.३	राजश्व सम्बन्धी स्पष्ट कार्यविधि तर्जुमा गरी लागू गर्ने	२०८० असर मसान्त सम्म	गाउँ कार्यपालिका
२	**संकलन प्रकृयामा सुधार**		
२.१	करका बिषयमा जानकारी गराउनका लागि वडाहरुमा करदाता शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने	चौमासिक रुपमा	राजश्व शाखा तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
२.२	सबै करहरुको तथ्याङ्क संकलन गरी कम्प्युटर प्रणालीमा अद्यावधिक गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	राजश्व शाखा तथा वडा कार्यालयहरु
२.३	धेरै कर तिर्ने करदाताहरुलाई सम्मान र पुरस्कृत गर्ने	बार्षिक रुपमा	गाउँसभा
२.४	मुख्य करहरु एकैपटक असुल गर्नेगरी एकद्वार कर संकलन प्रणालिको शुरुवात गर्ने	आगामी आर्थिक बर्ष २०७९/८०	राजश्व शाखा, प्रप्रअ तथा गाउँ कार्यपालिका
२.५	वित्तिय संस्थासंग समन्वय गरी बैंकिङ प्रणालीबाटै कर संकलन गर्ने व्यवस्था गर्ने	आगामी आर्थिक बर्ष २०७९/८०	राजश्व शाखा, प्रप्रअ तथा गाउँ कार्यपालिका
३	**संस्थागत व्यवस्था तथा अन्य**		
३.१	राजश्व शाखामा गाउँ सभाबाट स्विकृत दरबन्दीमा कर्मचारी नियुक्त गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	गाउँ कार्यपालिका तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
३.२	वडा कार्यालयहरुमा समेत राजश्व प्रशासनका लागि कर्मचारीहरुलाई जिम्मेवारी किटान गरी नियमित अनुगमन गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्त सम्म	गाउँ कार्यपालिका तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
३.३	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुका लागि राजश्व सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने	बर्षमा १ पटक	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा राजश्व शाखा
३.४	राजश्व संकलन अवस्थाको आवधिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने तथा आम्दानी खर्चको विवरण सार्वजनिक गर्ने	चौमासिक रुपमा	राजश्व परामर्श समिति तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३.५	गाउँपालिकाको स्वामित्त तथा हक भोगमा रहेका जग्गा तथा भवनहरुको विवरण संकलन गरी प्रमाण सहित व्यवस्थित रुपमा अभिलेख राख्ने तथा सिमाना छुट्याउने	२०८० असार मसान्त सम्म	प्राविधिक शाखा, प्रप्रअ
३.६	आन्तरिक लेखा परीक्षण, सामाजिक लेखापरीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षणका प्रतिवेदनहरु, बार्षिक आय व्ययमा विवरणहरु गाउँपालिकाको वेभसाईट मार्फत नियमित रुपमा सार्वजनिक गर्ने	२०७९ श्रावण देखि	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजश्व शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, सूचना प्रविधि शाखा
३.७	आर्थिक प्रशासन शाखा अन्तर्गत राजश्व उपशाखालाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाउने	२०८० असार सम्म	गाउँ कार्यपालिका
३.८	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०८० चैत्र सम्म	गाउँ कार्यपालिका

ख) कर राजश्व सुधार योजना

तालिका २०: कर राजश्व सुधार योजना

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**सम्पति कर**		
१.१	सम्पति कर व्यवस्था कार्यविधि तर्जुमा गरी पारित गर्ने	२०७९ फागुन सम्म	राजश्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
१.२	सम्पत्ति करलाई थप स्पष्ट गर्न संघीय कानुनको भावना अनुसार स्थानीय आर्थिक ऐन परिमार्जन गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	राजश्व परामर्श समिति र गाउँसभा
१.३	सम्पत्ती कर लगायत अन्य करहरुको लागि एकिकृत सफ्ट्वेयर खरीद तथा सो सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	२०७९ कार्तिक	गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१.४	सम्पत्ति कर प्रशासनका लागि थप भौतिक सामग्रीहरुको व्यवस्था गर्ने (वडा कार्यलयहरुमा)	२०७९ माघ	गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१.५	सम्पति कर प्रशासनमा GIS Mapping Tools लाई समेत प्रयोगमा ल्याउने	२०८० असार मसान्त सम्म	प्राविधिक शाखा र प्रप्रअ
२	**भूमिकर/मालपोत**		

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१.१	जग्गाको वर्गिकरण अनुसार मुख्य सडक बजारहरुमा जोडिएका कित्ताको विवरण संकलन गर्ने	२०७९ असोज मसान्त सम्म	आर्थिक प्रशासन शाखा र वडा कार्यालय
१.२	मालपोत कार्यालयहरुबाट जग्गाको नयाँ लगत र मूल्यांकन दर प्राप्त गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र अध्यक्ष
१.३	जग्गाको उपयोग अनुसार पूनःवर्गिकरण गर्न वडा र टोल समूहहरुसँग परामर्श गर्ने	२०७९ फागुन सम्म	राजश्व परामर्श समिति
३	**व्यवसाय कर**		
३.१	व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण सम्बन्धि प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न व्यवसाय कर व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वियन गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	राजश्व परामर्श समिति र प्रप्रअ
३.२	व्यवसायीका प्रतिनिधिहरूसंग समन्वय गरी व्यवसायमा भएको लगानी तथा कारोवारको आधारमा व्यवसायको वर्गीकरण गर्ने ।	२०८० जेष्ठ मसान्त सम्म	राजश्व परामर्श समिति र प्रप्रअ
३.३	व्यवसाय करको दरलाई वर्गिकरणको आधारमा पुनरावलोकन गरी आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।	२०८० असार मसान्त सम्म	राजश्व परामर्श समिति र गाउँसभा
३.४	गाउँपालिका भित्र व्यवसाय संचालनको लागि गाउँपालिकाको इजाजत लिनुपर्ने ब्यवस्था अनिवार्य गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने ।	२०७९ श्रावण देखि	राजस्व शाखा, वडा कार्यालय र प्रप्रअ
३.५	उद्योग वाणिज्य संघ, आन्तरिक राजश्व कार्यालय, घरेलु कार्यालय तथा अन्य मुख्य सरोकारवालासँग गाउँपालिकाले समन्वय र नियमित अन्तरक्रिया गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि निरन्तर	गाउँ कार्यपालिका
३.६	व्यवसायको तथ्यांक/लगत, व्यवसाय करको दर तथा संकलनको अवस्था सम्बन्धी अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्ने ।	चौमासिक रुपमा	राजस्व परामर्श समिति र गाउँ कार्यपालिका
३.७	व्यवसाय दर्ता तथा कर संकलनका लागि आवधिक रुपमा घुम्ति शिविर संचालन गर्ने	२०७९ श्रावण देखि त्रैमासिक रुपमा	आर्थिक प्रशासन शाखा र वडा कार्यालयहरु
३.८	व्यवसाय कर सम्बन्धमा आर्थिक ऐनमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	२०८० असोज देखि	गाउँसभा
४	**घरजग्गा वहाल कर**		
४.१	वहालमा भएका घरजग्गाको लगत संकलन गरी अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति करसंग आवद्ध गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजश्व शाखा, वडा कार्यालय, प्रप्रअ
४.२	घर तथा जग्गा धनी र वहालवालाहरू बिचको वहाल सम्झौता अनिवार्य गर्ने ।	२०७९ मंसिर सम्म	राजश्व शाखा र गाउँ कार्यपालिका, प्रप्रअ

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
४.३	घरजग्गा वहाल रकम मूल्यांकन गर्न संरचनाको प्रकार र स्थानको आधारमा प्रति वर्गफिटका दरले वहाल मूल्य निर्धारण गर्ने र सो वमोजिम वहाल रकम निर्धारण गरी कर संकलन गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजश्व शाखा र गाउँ कार्यपालिका
४.४	घरजग्गा वहाल कर संकलन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।	२०८० असार सम्म	गाउँ कार्यपालिका र प्रप्रअ
५	**जडिबुटी, कवडी र जिवजन्तु कर**		
५.१	व्यवसायीहरुको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजश्व शाखा र प्रप्रअ, गाउँ कार्यपालिका
५.२	कवाडी वस्तुहरुको व्यवसायिक कारोवार गर्नेलाई इजाजत प्रदान गरी वार्षिक ठेक्काको व्यवस्था गर्ने	२०८० असार सम्म	राजश्व शाखा र प्रप्रअ, गाउँ कार्यपालिका
५.३	जडीबुटी र जिवजन्तुको उपलब्धता पत्ता लगाई कारोबारमा कर संकलन शुरुवात गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजश्व शाखा र प्रप्रअ, गाउँ कार्यपालिका

ग) गैर कर राजश्व सुधार योजना

तालिका २१: गैर कर राजश्व सुधार योजना

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर**		
१.१	घर अभिलेखीकरण तथा नक्सापास प्रक्रियाले भवन निर्माण प्रक्रियालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी वनाउने	२०७९ श्रावण देखि	प्राविधिक शाखा र प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
१.२	गाउँपालिका भित्र भएका पक्की तथा कच्ची घरहरुको अभिलेखिकरण गर्ने	२०७९ श्रावण देखि निरन्तर	कार्यपालिका र प्राविधिक शाखा
१.३	मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार नक्सापास प्रावधान पूर्ण रुपमा लागु गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि	प्राविधिक शाखा र प्रप्रअ
१.४	घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने ।	२०८० असार सम्म	राजश्व परामर्श समिति र भवन तथा नक्शा पास उपशाखा
१.५	गाउँपालिका गठन पूर्व वनेका घरहरूको अभिलेखीकरणको लागि दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने।	२०८० असार सम्म	भवन तथा नक्शा पास उपशाखा र गाउँ कार्यापालिका
१.६	नक्सापासको लागि मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने ।	२०७९ मंसिर देखि	भवन तथा नक्शा पास उपशाखा र गाउँ कार्यपालिका

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१.७	घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धि दफा गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा थप गर्ने सो वमोजिम छुटै अनुसूची तयार गरी नक्शा पासको दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।	२०७९ श्रावण देखि	भवन तथा नक्शा पास उपशाखा र गाउँ कार्यापलिका
२	**वहाल विटौरी शुल्क**		
२.१	गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका सार्वजनिक जमिन तथा त्यहाँ रहेका संरचनाबारे तथ्यांक संकलन गर्ने	२०८० जेष्ठ मसान्त सम्म	प्राविधिक शाखा, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
२.२	सार्वजनिक जमिनमा रहेका संरचना र विद्यमान उपयोगको अवस्था हेरी शुल्क निर्धारण गर्ने	२०८० असार सम्म	राजश्व परामर्श समिति र गाउँसभा
२.३	संकलित विवरणका आधारमा पसलहरूको वर्गीकरण गरी वहाल विटौरी शुल्क संकलन गर्ने ।	२०८० असार मसान्त सम्म	कार्यपालिका, प्रप्रअ, राजश्व परामर्श समिति
२.४	गाउँपालिका भित्र रहेका अस्थायी पसलहरुको पटके शुल्क निर्धारण गरी आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने	२०८० असार मसान्त सम्म	राजश्व परामर्श समिति र गाउँसभा
२.५	विटौरी शुल्क तिर्नुपर्ने करदाताहरुलाई सूचित गर्ने	२०७९ माघ मसान्त सम्म	आर्थिक प्रशासन शाखा
३	**दर्ता, नविकरण तथा अनुमती दस्तुर**		
३.१	विद्यालय स्थापना, घ वर्गको ठेक्का इजाजत, एफ.एम. रेडियो संचालन, वित्तिय संस्था, स्वास्थ्य संस्था, मर्मत संभार, स्थानीय व्यापारीक फर्म आदिको दर्ता गर्ने कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७९ फागुन मसान्त सम्म	कार्यपालिका, प्रप्रअ
४	**सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर**		
४.१	सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको प्रमाण समावेश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्ने ।	२०८० असार मसान्त सम्म	कार्यपालिका, प्रप्रअ, राजश्व शाखा
४.२	दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने।	२०७९ श्रावण बाट	कार्यपालिका, प्रप्रअ, राजश्व शाखा
५	**सरकारी सम्पत्तिको बहाल र विक्री**		
५.१	गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरी सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।	२०८० असार मसान्त	कार्यपालिका, राजश्व परामर्श समिति

क्र.स.	सुधारको लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
५.२	गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।	२०८० असार मसान्त	कार्यपालिका, राजश्व परामर्श समिति
५.३	कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको आवधिक रुपमा अनुगमन गर्ने ।	२०७९ फागुन मसान्त	कार्यपालिका, राजश्व परामर्श समिति
६	**पर्यटन शुल्क**		
६.१	पर्यटकिय स्थल र गतिविधिहरु अनुसार आर्थिक ऐनमा पर्यटकिय शुल्क तोक्ने ।	२०८० असार मसान्त	कार्यपालिका, राजश्व परामर्श समिति
६.२	स्थानिय पर्टयकिय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार गर्ने ।	२०७९ फाल्गुन	कार्यपालिका, प्रप्रअ
६.३	आर्थिक ऐनमा पर्यटन शुल्कको दफा थप सो अनुसार अनुसूचीमा स्वदेशी पर्यटक र विद्यार्थीहरुको लागि पनि पर्यटन शुल्क तोक्ने ।	२०८० असार मसान्त	कार्यपालिका, राजश्व परामर्श समिति
६.४	स्थानीय पर्यटन विकास समिति र नीजि क्षेत्रसंग पर्यटन शुल्क सम्बन्धी परामर्श, समन्वय र सहकार्य गर्ने	२०८० असार मसान्त	कार्यपालिका, राजश्व परामर्श समिति
७	**दिर्घकालिन आयस्रोतको पहिचान तथा संभाव्यता**		
७.१	गाउँपालिकाको दिर्घकालिन आय हुनसक्ने संभाव्य क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने ▪ मुख्य बजार र राजमार्ग आसपास भवन वा सटर ▪ बजार क्षेत्रमा खानेपानी आयोजना संचालन ▪ अस्पताल निर्माण तथा संचालन ▪ अतिथी गृह संचालन ▪ सामुदायिक भवन तथा सभाहल ▪ बसपार्कको पूर्वाधार ▪ हाटबजार पूर्वाधार ▪ पर्यटकिय क्षेत्रको पूर्वाधार ▪ फोहोरमैला व्यवस्थापन	२०७९ देखि क्रमश	गाउँ कार्यपालिका, गाउँ सभा
७.२	पहिचान भएका क्षेत्रहरुको संभाव्यता अध्ययनका लागि रकम विनियोजन गर्ने	२०८० श्रावण मसान्त	गाउँ कार्यपालिका

परिच्छेद - छः आगामी तीन बर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वियन पश्चात आय संकलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दे आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । महालेखा परिक्षकले स्वीकृत गरेको एकिकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय वजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वियन पश्चात आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/८० देखि २०८१/८२) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरैजसो शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविश्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसै गरि केही शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय संकलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ।

तालिका २२: आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजश्व प्रक्षेपणको आधार

(रु हजारमा)

क्र.स.	राजश्व शिर्षक	कुल सम्भाव्य आय	प्रक्ष्येपणको आधार	प्रक्षेपित रकम
क	**आन्तरिक आय तर्फ**			
१	सम्पति कर	१०३४	कुल संभावनाको ७५% र त्यसपछीका आवहरुमा १५% बढदै जाने	७७६
२	मालपोत वा भूमि कर	७००	कुल संभावनाको ८०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १५% ले बढदै जाने	५६०
३	व्यवसाय कर	७८६	कुल संभावनाको ८०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १५% ले बढदै जाने	६२९
४	घरजग्गा वहाल कर	३७४	कुल संभावनाको ७०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा २०% ले बढदै जाने	२६२
५	जडिबुटि, कवाडी र जिवजन्तु कर	८००	कुल संभावनाको ७०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १५% ले बढदै जाने	५६०
६	घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३२५	कुल संभावनाको १००% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १०% ले बढदै जाने	३२५
७	वहाल विटौरी शुल्क	२५	कुल संभावनाको ७०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा २०% ले बढदै जाने	१८
८	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	७५०	कुल संभावनाको १००% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १०% ले बढदै जाने	७५०

९	सरकारी सम्पतिको वहाल र विक्रि	१५२	कुल संभावनाको ७०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १०% ले बढदै जाने	१०६
१०	पर्यटन शुल्क	५१२	कुल संभावनाको ७०% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १५% ले बढदै जाने	३५८
११	अन्य दस्तुर	५००	कुल संभावनाको १००% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १०% ले बढदै जाने	५००
१२	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	२००	कुल संभावनाको १००% र त्यसपछीका आव बर्षहरुमा १०% ले बढदै जाने	२००
ख	**राजशव बाँडफाँड**			
ख. १				
१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर		आर्थिक बर्ष २०७८/७९ का लागि प्राप्त रकम र त्यसपछी क्रमश ५% का दरले बृद्धि हुदै जाने अनुमान	८४५०१
२	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त शुल्क			
३	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रोयल्टी		आर्थिक बर्ष २०७८/७९ मा संकलन भएको आधारमा आ.व. २०७९/८० का लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले गरेको सिफारिशको आधारमा र त्यसपछी बार्षिक ५% को दरले बृद्धि हुँदै जाने अनुमान	
ख. २	**प्रदेश सरकार**			
१	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		आर्थिक बर्ष ७९/८० मा प्राप्त सिलिलङ र त्यसपछी बार्षिक १०% ले बृद्धि हँदै जाने अनुमान	
२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर		आर्थिक बर्ष २०७९/८० का लागि प्राप्त सिलिङ र त्यसपछी क्रमश ५% का दरले बृद्धि हुदै जाने अनुमान	२११०४
३	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर		आर्थिक बर्ष २०७९/८० मा गाउँपालिकाको हिस्सा ६०% र त्यसपछी क्रमश १५% का दरले बृद्धि हुदै जाने	
ग.	**अनुदान तथा वित्तिय हस्तान्तरण**			
ग. १	**संघीय सरकार**			
१	समानिकरण अनुदान		आर्थिक बर्ष २०७८/७९ को यथार्थ रकम र त्यसपछी क्रमश ५% का दरले बृद्धि हुदै जाने अनुमान	११३३००
२	शसर्त अनुदान			२१६७००
३	बिषेश अनुदान			३७४००

४	समपुरक अनुदान			
५	अन्य अनुदान		चालु आर्थिक बर्षको विनियोजन यथावत रहि बार्षिक ५% का दरले थपिदै जाने अनुमान	
ग. २	**प्रदेश सरकार**			
१	समानिकरण अनुदान			९५५१
२	शसर्त अनुदान		आर्थिक बर्ष २०७८/७९ को यथार्थ रकम र त्यसपछी क्रमश ५% का दरले बृद्धि हुदै जाने अनुमान	२०३४८
३	समपुरक अनुदान			२२५३४
४	विषेश अनुदान			३०००
५	प्रदेश पूर्वाधार			
ग. ३	**अन्य आन्तरिक अनुदान**			
१	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान		आर्थिक बर्ष २०७९/८० मा रु १० लाख प्राप्त हुने र त्यसपछी त्यसपछी क्रमश बार्षिक ५% का दरले बृद्धि हुदै जाने अनुमान	
२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान		जनताको लागत सहभागिताबाट आर्थिक बर्ष २०७९/८० मा रु ५ लाख प्राप्त हुने र त्यसपछी त्यसपछी क्रमश बार्षिक ५% का दरले बृद्धि हुदै जाने अनुमान	

६.२ आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजश्व प्रक्षेपण

आय शीर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ। माथिका अध्यायहरूमा प्रस्ताव गरिए अनुसार ऐनले दिए बमोजिम करका दायरा विस्तार गर्न सकेको खण्डमा निम्न तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आय वृद्धि हुने देखिन्छ ।

तालिका २३: आगामी ३ आर्थिक बर्षको आय प्रक्षेपण

(रु हजारमा)

राजस्व संकेत	**राजस्व शिर्षक**	**२०७६/७७ (यथार्थ)**	**२०७७/७८ (यथार्थ)**	**२०७८/७९ अनुमानित**	**प्रक्षेपण**		
					२०७९/८०	**२०८०/८१**	**२०८०/८१**
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**						
क	**आन्तरिक आय**	**८३४०**	**३४०२**	**२५००**	**५०४४**	**५७२१**	**६४९२**
११३१३	सम्पति कर				७७६	८९२	१०२६
११३१४	मालपोत वा भूमि कर				५६०	६४४	७४१

११३५१	व्यवसाय कर				६२९	७२३	८३२
११३२१	घरजग्गा वहाल कर				२६२	३१४	३७७
११६३२	जडिबुटि, कवाडी र जिवजन्तु कर				५६०	६४४	७४१
१४२४२	घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर				३२५	३५८	३९३
११३२२	वहाल विटौरी शुल्क				१८	२२	२६
१४२४३	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर				७५०	८२५	९०८
१४१५१	सरकारी सम्पतिको वहाल र विक्रि				१०६	११७	१२८
	पर्यटन शुल्क				३५८	४१२	४७३
१४२४९	अन्य दस्तुर				५००	५५०	६०५
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क (मूल्याङ्कन समेत)				२००	२२०	२४२
	संघीय सरकार	**८१२००**	**८३९१०**	**८४५०१**	**८८७२६**	**९३१६२**	**९७८२०**
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	८१२००	८३९१०	८४५०१	८८७२६	९३१६२	९७८२०
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क						
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी						
	प्रदेश सरकार	**२०५५४**	**१५४०२**	**२११०४**	**२२१५९**	**२३२६७**	**२४४३१**
११४५६	सवारी साधन कर	१०६५६	१५४०२	२११०४	२२१५९	२३२६७	२४४३१
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर (प्रदेशसंग राजस्व बाँडफाँड)						
११४७१	मनोरन्जन कर						
११४७२	विज्ञापन कर						
	रोयल्टी वापत प्राप्त नेपाल सरकार	९८९८					
ग	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**						
	संघीय सरकार	**२४४४००**	**२९७८००**	**३६७४००**	**३८५७७०**	**४०५०५९**	**४२५३११**
१३३११	समानिकरण अनुदान	१०६५००	१०८८००	११३३००	११८९६५	१२४९१३	१३११५९
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	१३७९००	१७४०००	२१६७००	२२७५३५	२३८९१२	२५०८५७
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत						
१३३१४	विषेश अनुदान चालु		१५०००	३७४००	३९२७०	४१२३४	४३२९५
१३३१५	स्थानीय पूर्वाधार साझेदारी विकास						
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु						
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत						
१३३१८	अन्य अनुदान						
	प्रदेश सरकार	**१२६५४**	**७५३३७**	**५५४३३**	**५८२०५**	**६१११५**	**६४१७१**
१३३११	समानिकरण अनुदान	९७५१	१००११	९५५१	१००२९	१०५३०	११०५६
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	२९०३	३४८२६	२०३४८	२१३६५	२२४३४	२३५५५
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत						
१३३१४	विषेश अनुदान चालु		३०००	३०००	३१५०	३३०८	३४७३
१३३१५	प्रदेश पूर्वाधार विकास						
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु						
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत		२७५००	२२५३४	२३६६१	२४८४४	२६०८६

१३११७	अन्य अनुदान चालु						
	अन्य आन्तरिक अनुदान						
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान						
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान (जनसहभागिता)						
	अ. ल्या.			५३६००			
३००००	**वित्तीय सम्पति तथा दायित्व**						
३२१२१	नगद						
३२१२२	बैंक मौज्दात						
३३१४३	अन्य संस्थाहरुबाट ऋण प्राप्ती						
३३१८२	तिर्नुपर्ने विभिन्न अन्य खाताहरु						
जम्मा राजश्व, अनुदान, सम्पति तथा दायित्व		**३६७१४८**	**४७५८५१**	**५८४५३८**	**५५९९०४**	**५८८३२३**	**६१८२२५**

परिच्छेद - सातः अपेक्षित नतिजा

यस गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका क्रममा विभिन्न स्रोतहरुबाट तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु संकलन गरिएको थियो। विभिन्न फारमहरुको प्रयोग गरी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय तथा सम्वन्धित अधिकारीहरुबाट समेत सूचना संकलन गरिएको थियो। हालको राजश्व संकलन तथा प्रशासनको अवस्थालाई सुधार गर्नका लागि सहभागितामूलक पद्धति मार्फत् राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ। संकलित तथ्याङ्क, विद्यमान प्रवृत्ति, उपलब्ध सूचनाको विश्लेषण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनामा निर्दिष्ट गरिएका क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन हुने मान्यता र त्यसको नतिजा समेतलाई मध्यनजर गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि राजश्व प्रक्षेपण गरिएको छ।

७.१ अपेक्षित नतिजा

यस अध्ययन अनुसार गौरीशंकर गाउँपालिकाको आगामी आ.व. २०७९/८० को कुल आय ५५ करोड ९९ लाख ४ हजार हुने देखिएको छ। तालिका २४ मा प्रस्तुत विवरणले गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सो आर्थिक बर्षमा ५० लाख ४४ हजार हुने अनुमान गरिएको छ, जुन कुल आयको करिब ०.९% हुन आँउछ। आर्थिक बर्ष २०७६/७७ मा रोयल्टी वापत नेपाल सरकारबाट रु ९८,९८,००० प्राप्त भएकोले कुल आन्तरिक बढी हुन गएको देखिन्छ भने सोही अनुसार गाउँपालिकाको आम्दानी समेत बढन गएकोले आन्तरिक आयको हिस्सा बढी हुन गएको देखिन्छ। तर आर्थिक बर्ष २०७७/८८ मा आन्तरिक आय रु ३४,०२,००० मात्र भएको देखिन्छ भने आर्थिक बर्ष २०७८/७९ मा आन्तरिक आय रु २५,००,००० अनुमान गरिएकोमा आर्थिक बर्षमा अन्त्य सम्ममा सो रकममा बृद्धि हुने अनुमान गर्न सकिन्छ। सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात आगामी तीन आर्थिक वर्षहरुमा हुने आय संरचना देहाय अनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छः

तालिका २४: अपेक्षित आय संरचना

(रु हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शिर्षक	यथार्थ	यथार्थ	अनुमानित	प्रक्षेपण		
		२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८२/८३
१	**आन्तरिक आय**	**८३४०**	**३४०२**	**२५००**	**५०४४**	**५७२१**	**६४९२**
२	**राजश्व बाँडफाँड**	**१०१७५४**	**९९३१२**	**१०५६०५**	**११०८८५**	**११६४३०**	**१२२२५१**
	संघीय सरकार	८१२००	८३९१०	८४५०१	८८७२६	९३१६२	९७८२०
	प्रदेश सरकार	२०५५४	१५४०२	२११०४	२२१५९	२३२६७	२४४३१
३	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**	**२५७०५४**	**३७३१३७**	**४७६४३३**	**४४३९७५**	**४६६१७३**	**४८९४८२**
	संघीय सरकार	२४४४००	२९७८००	३६७४००	३८५७७०	४०५०५९	४२५३११
	प्रदेश सरकार	१२६५४	७५३३७	५५४३३	५८२०५	६१११५	६४१७१
	अन्य आन्तरिक अनुदान			५३६००			
	जम्मा	**३६७१४८**	**४७५८५१**	**५८४५३८**	**५५९९०४**	**५८८३२३**	**६१८२२५**
कुल आयमा आन्तरिक आयको योगदान (%)		२.२७	०.७१	०.४३	०.९०	०.९७	१.०५

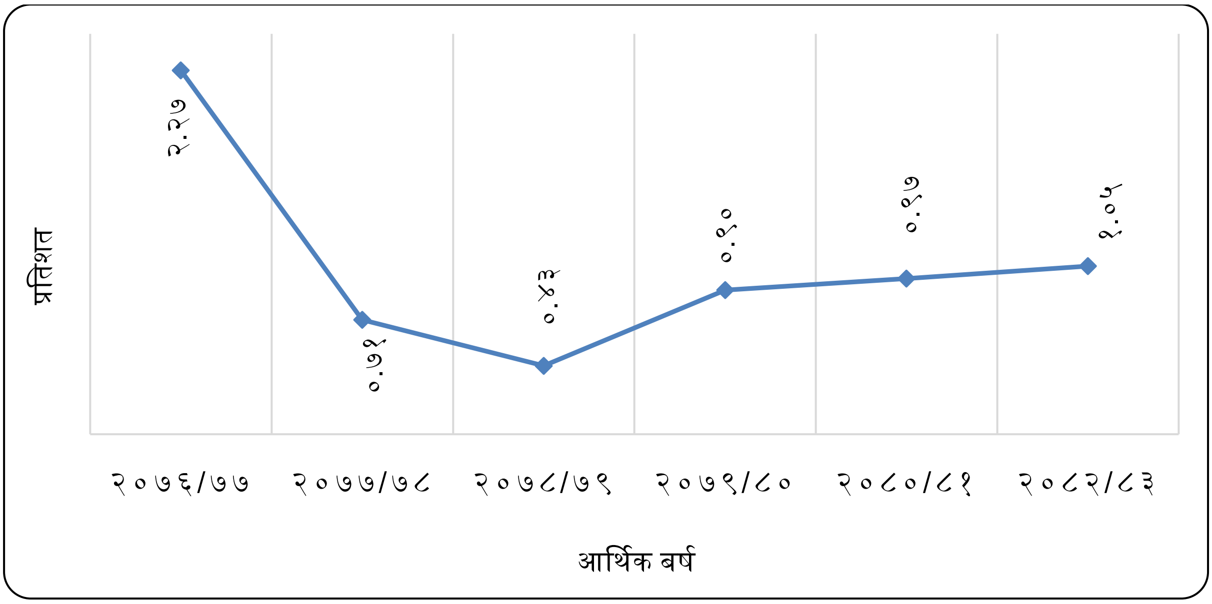

चित्र २: कुल आयमा आन्तरिक आयको योगदान

तालिका २२ मा उल्लेख गरिए अनुसार प्रक्षेपित आय हासिल गर्नका लागि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस सन्दर्भमा सुधारका लागि सुझाइएका कदमहरु निम्नानुसार छनः

- राजश्व असुलीको अनुगमन कार्यमा राजस्व परामर्श समितिलाई थप क्रियाशील बनाउने ।
- आर्थिक ऐन संशोधन गरी थप वस्तुपरक बनाउने ।
- आय अनुमान र आय प्रतिवेदनका लागि तोकिएको ढाँचा व्यवहारमा ल्याउने ।

अनुसूची १ - मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणको माईन्यूट

आज मिति २०७९/०३/१७ गते शुक्रबार दिउँसो ३ बजे बागमती प्रदेशको प्रदेश सुशासन केन्द्रको आर्थिक सहयोगमा नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सीले तयार गरेको गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९ को मस्यौदा माथि छलफल तथा प्रस्तुत कार्यक्रम गौरीशंकर गाउँपालिका, दोलखाकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा राजश्व परामर्श समितिका सदस्य पवन कुमार प्याकुरेलको अध्यक्ष तथा देहाय बमोजिमका उपस्थितिमा छलफल कार्यक्रम सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति:

क.सं.	नामथर	पद	हस्ताक्षर
१.	पवन कुमार प्याकुरेल	सदस्य /प्र.प्र.अ.	
२.	नविन बस्नेत	सदस्य सचिब	

आमन्त्रित :

क.सं.	नामथर	पद	हस्ताक्षर
१	सन्तोष पौडेल	शिक्षा अधिकृत	
२.	बसन्तराज रेग्मी	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	
३.	लिलाराज पौडेल	नासु	
४.	तुलसीराम कटेल	लेखापाल	
५	अन्जली सिल्पकार	सब इन्जिनियर	
६.	शिबराज घतानी	एम आइएस अपरेटर	
७.	द्रोण बहादुर सिंह	परामर्शदाता	
८.	लक्ष्मण उप्रेती	परामर्शदाता	
९.	साङ्गे शेर्पा	करदाता	

प्रस्ताब नं. १ : गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९ को मस्यौदा माथिको छलफल सम्बन्धमा।

निर्णयहरु

१. प्रस्ताब नं. १ माथि छलफल गर्दा गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजश्व परामर्श समिति, शाखा प्रमुख, करदाता लगायतको उपस्थितिमा प्रदेश सुशासन केन्द्र, बागमती प्रदेशको सहयोगमा नेपाल डेभलपमेन्ट कन्सल्टेन्सीले तयार गरेको गौरीशंकर गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७९ को मस्यौदा प्रस्तुत गरी सो सम्बन्धमा उठेका विभिन्न विषयहरुमा छलफल गरी सुझाबहरु संकलन गरियो।

अनुसूची २ - मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणको फोटोहरु

अनुसूची ३ – सूचना संकलन फाराम

१. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

संक्षिप्त परिचय

- नामाकरण
- घरधुरी तथा जनसंख्या
- क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
- प्रसिद्ध स्थलहरु

मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

- सडक, बाटो, पुल
- बिजुली
- खानेपानी तथा सिंचाई
- सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु
- फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)

आर्थिक अवस्था

- उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
- मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु
- प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदा

२. गाउँपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

हालको संगठन संरचना

कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार

१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				
८				
९				
१०				
११				
१२				
१३				
१४				
१५				
१६				
१७				

भौतिक सुविधाहरु

- कार्यालयका भवनहरु
- सवारी साधन
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			

३			
४			
५			
६			
७			

- कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु
- राजस्व सम्बन्धी डाटा बेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग
- कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

३. गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरु (२०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८) को यथार्थ आय विवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानित/बजेट विवरण र गत चौमासिकको यथार्थ विवरण
- चालु आर्थिक वर्षका लागि गाउँसभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरु

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

- निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण
- गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

अनुसूची ४ – सूचना संकलन फाराम

क) राजस्व तर्फ

१) सम्पति कर

- सम्पत्ति कर कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको आर्थिक बर्षः
- जम्मा करदाता सङ्ख्या:
- गत आर्थिक बर्षमा उठेको जम्मा रकम रुः
- चालु आर्थिक बर्षको वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आर्थिक बर्षको गत महिनासम्म उठेको रकम रुः
- अधिकतम र न्यूनतम कर तिर्ने व्यक्तिले कति तिरेका छन्? अधिकतम रुः न्यूनतम रुः
- गत आर्थिक बर्षसम्मको बक्यौता रकम रुः

२) भूमिकर (मालपोत)

- गाउँपालिका भित्रको जम्मा खेतीयोग्य जग्गाको कूल क्षेत्रफलः (पालिकामा तथ्याङ्क उपलब्ध नभए मालपोत वा नापी कार्यालयबाट प्राप्त गर्न सकिने)
- गत आ.ब. मा उठेको रकम रुः
- गत आ.ब.सम्मको जम्मा बक्यौता रकम रुः

३) व्यवसाय कर

- दर्ता भएका व्यबसायिक फर्मको सङ्ख्या:
- गत आ.ब. मा उठेको जम्मा रकम रुः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को गत महिनासम्म उठेको रकम रुः
- अधिकतम र न्यूनतम कर तिर्ने व्यक्तिले कति तिरेका छन् ? अधिकतम रुः न्यूनतम रुः
- गत आ.ब.सम्मको बक्यौता रकम रुः
- दर्ता हुन बाँकी रहेका फर्मको सङ्ख्या रुः

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठूला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तीय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी विमा, आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसाय				

४) व्यवसाय वहाल कर

- संस्थागत रुपमा (बैंक, सरकारी, नीजि विद्यालय, सरकारी कार्यालय आदिलाई) भाडामा दिएका घरहरुको सङ्ख्या: औषत मासिक घर भाडा रकम रुः
- व्यवसायिक फर्म (पसल, होटेल, रेष्टुरेन्ट आदि) लाई भाडामा दिएका घरहरुको सङ्ख्या: औषत मासिक घर भाडा रकम रुः
- आवासिय प्रयोजनका लागि भाडामा दिएका घरको सङ्ख्या: औषत मासिक घर भाडा रकम रुः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को फाल्गुण महिनासम्म उठेको रकम रुः

५) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

- जडिबुटी सङ्कलन गर्ने व्यबसायीको सङ्ख्या: सङ्कलन हुने जडिबुटीको औषत परिमाणः के.जी.
- प्रति के.जी. जडिबुटी करको दरः चालु आ.ब.को लक्ष्यः

क्र.सं.	वस्तुहरु	ईकाई	कुल सङ्कलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क	जडिवुटी जन्य वस्तुहरु			
ख	कवाडी जन्य वस्तुहरु			

ग	जीवजन्तु			

ख) गैर कर राजस्व तर्फ

१) सिफारिश/प्रमाणित दस्तुर (वडा र पालिकाबाट गरिने सबै किसिमका)

- गत आ.ब. मा सबै गरिएको सिफारिश प्रमाणितको सङ्ख्या:
- सिफारिश/प्रमाणित दस्तुरको न्यूनतम दरः सिफारिस/प्रमाणित दस्तुरको अधिकतम दरः
- गत आ.ब. मा प्राप्त यथार्थ आय रुः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को फाल्गुण महिनासम्म उठेको रकम रुः
- वार्षिक रुपमा दर्ता र नविकरण सम्बन्धी सेवाको विबरणः

क्र.स.	सेवाको किसिम	सङ्ख्या	दस्तुरको दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.ब मा प्राप्त रकम
१	एफ एम रेडियो				
२	घ वर्गको निर्माण व्यवसायी ईजाजत				
३	विद्यालय स्थापना				
४	पत्रपत्रिका				
५	व्यापारिक फर्म				
६	सहकारी				
७	अन्य				
	जम्मा				

२) भवन निर्माण अनुमति दर

- वार्षिक रुपमा निर्माण हुने नयाँ घरको सङ्ख्या:
- नक्शापास प्रकृयामा आउने गरेका घरहरुको प्रतिशतः
- नक्शापास दस्तुरको दर प्रतिवर्ग फीटः
- गत आ.ब. मा पास भएका नक्सा सङ्ख्या: दस्तुर बापतको यथार्थ आयः
- चालु आ.ब.को वार्षिक लक्ष्य रुः
- चालु आ.ब. को फाल्गुण महिनासम्म उठेको रकम रुः

३) सेवा शुल्क

क्र.स.	सेवाको किसिम	दर	सेवाग्राहीको सङ्ख्या	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.ब मा प्राप्त रकम
१	हाटबजार				
२	पार्किङ				
३	बहाल बिरौटी शुल्क				
४	फोहोरमैला व्यवस्थापन (सरसफाई)				
५	सडक बत्ति				
६	शौचालय				
७	पार्क				
८	पर्यटकिय स्थल				
९	सडक, बसपार्क				
१०	अचल सम्पति मूल्याङ्कन				
जम्मा					

४) बिक्री

क्र.स.	सम्पतिको किसिम	EIA/IEE प्रतिवेदन अनुसारको परिणाम	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को ठेक्का रकम
१	ढुंगा गिट्टी वालुवा माटो स्लेट अन्य					
२	टेण्डर फर्म (बार्षिक सङ्ख्या)					
३	पुस्तक वा नक्शा (सङ्ख्या)					
४	अन्य सम्पति					
जम्मा						

५) सम्पति भाडा

क्र.स.	सम्पतिको किसिम	परिणाम	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को अनुमान

१	मेसिन औजार					
२	घर वा जग्गा वा पोखरी					
३	अन्य सम्पति					
जम्मा						

६) दण्ड जरिवाना

क्र.स.	दण्ड जरिवानाको किसिम	परिणाम	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को अनुमान
१	नक्शा पास					
२	छाडा गाईवस्त/पशु					
३	सडक वा सडक पेटी					
४	फोहोरमैला					
	अन्य					

७) सवारी साधन कर (टेम्पो, जिप, ट्रक, टिपर, भ्यान, माईक्रोबस, मिनिबस/बस)

क्र.स.	सवारी साधनको किसिम	सङ्ख्या	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को अनुमान
१	टेम्पो					
२	जिप					
३	मिनिट्रक					
४	ट्रक					
५	टिपर					
६	भ्यान					
७	माईक्रोबस					
८	मिनिबस					
९	बस					
	अन्य					

८) प्रदेशसँग बाँडफाँड हुने राजस्व

क्र.स.	राजस्वको किसिम	परिणाम	दर	सङ्कलन हुनसक्ने कुल राजस्व	गत आ.व. मा प्राप्त रकम	चालु आ.व. को अनुमान
१	सवारी साधन कर					
२	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क					
३	मनोरञ्जन कर (करदाता)					
४	विज्ञापन कर (करदाता)					
	अन्य					

९) गाउँपालिकाको स्वामित्तमा रहेको जग्गा र यसको हालको उपयोग सम्बन्धी विवरणः

१०) गाउँपालिकामा सार्वजनिक, पर्ति ऐलानी जग्गा र यसको हालको उपयोगको अवस्थाः

११) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका महत्वपूर्ण पर्यटकिय र धार्मिक स्थलहरु सम्बन्धी विवरणः

१२) आन्तरिक आयका अन्य कुनै थप संभाव्य स्रोत भएमा सोको विवरणः

गाउँपालिका आय स्रोतहरु तथा हालको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, स्लेट, आदि जस्ता वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क			
२	नक्सापास दस्तुर			

३	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क			
४	वहाल विटौरी शुल्क			
५	पार्किङ्ग शुल्क			
६	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
७	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
८	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
९	स्थानीय विद्युत महशुल			
१०	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
११	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि			
१२	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१३	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१४	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१५	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१६	दण्ड जरिवाना			

गाउँपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा र भवन

क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	कि.नं.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क	**स्वामित्व रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					

४					
५					
ख	**भोगचलनमा रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					
४					
५					

गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भवन

क्र.सं.	**भवन रहेको स्थान**	**भवनको विवरण**	**हालको उपयोग**	**भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)**
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				

भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	**घरको वर्गीकरण**	**अनुमानित सङ्ख्या**	**बहालमा भएको सङ्ख्या**	**औसत बहाल दर**
१	व्यापरिक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन⁄घरहरु (नोट: व्यापारिक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन⁄घरहरु			
३	आवासिय भवन⁄घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्ची जोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएको)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्की घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्की घर (With RCC Frame Structure)			

जम्मा			

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	**जग्गाको किसिम**	**अनुमानित क्षेत्रफल**	**औसत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)**	**कैफियत**
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

बहाल विटौरी

क्र.सं.	**सम्पत्तिहरु**	**ईकाई**	**परिमाण**	**दर**
क	भवन तथा कोठाहरु			
ख	मेसिनहरु			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	**सेवाहरु**	**उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र**	**ईकाई र परिमाण**	**सेवा शुल्कको संभावना के छ ?**	**हालको अवस्था (आय)**
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	विजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				

८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक वत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकीय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
जम्मा					

अनुसूची ५ – सुझाव तथा पृष्ठपोषण तालिका

क्र. सं.	मस्यौदा प्रतिवेदन उपर प्राप्त सुझावहरु	समावेश गरिएको सुझावहरु
१	सम्पति करको विगतको अवस्था र संभावनाहरुको विश्लेषण गर्ने	सम्पति करको विगतको असुली सम्बन्धी यथार्थ तथ्याङ्क गाँउपालिकाबाट प्राप्त हुन नसकेको भएतापनि संभावना र सुधारका पक्षहरुलाई पृष्ठ २१ र २२ मा उल्लेख गरिएको
२	स्थानीय तहले आफूले प्रदान गर्ने सेवालाई छरितो ढङ्गबाट विद्युतीय माध्यम प्रयोग गरी प्रदान गर्ने र सो सेवासँग आबद्ध गरी सेवा दस्तुर संकलन गर्न सक्ने सम्भावनालाई उजागर गर्दा सुधार योजना बढी कार्यान्वयन हुने देखिन्छ।	गाउँपालिकाको राजश्व सम्बन्धी नीति तथा संयन्त्रको बारेमा परिच्छेद ४ (पृष्ठ ३१ र ३२) मा विश्लेषण गरिएको छ ।
३	स्थानीय तहमा पूर्वाधार उपयोग शुल्क परिचालन गर्ने सम्भावना अहिले नै व्यवहारिक छैन । राजश्व सुधार योजना बनाउँदा कर परिचालन गर्न सकिने सम्भावनाको विश्लेषण कम भएको देखियो। कानुन बमोजिम करारोपण गर्न सकिने भए पनि व्यवहारतः लागू गर्न नसकिने विषयलाई कार्ययोजनामा राख्नु आवश्यक देखिदैन।	गौरीशंकर गाउँपालिकाले हालसम्म पूर्वाधार उपयोग शुल्कबाट रकम संकलन गर्न सकेको छैन र यस्को संभावना पनि नरहेकोले पूर्वाधार विकास शुल्कको प्रस्ताव गरिएको छैन
४	व्यवसाय कर र व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर का नाममा ब्रोकर वा शुल्क लगाउने गरी सुधार योजना बनाउनु हुँदैन । व्यवसाय दर्ता र नवीकरण बापत् मात्र व्यवसाय दर्ता करवा शुल्क लगाउने विषयमा यी स्पष्ट हुनुपर्ने देखिन्छ।	व्यवसाय कर र व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुरका नाममा ब्रोकर वा शुल्क प्रस्ताव गरिएको छैन
५	कुनै पालिकाहरूको स्थानिय सम्भावनाका आधारमा राजश्व सुधार योजना बन्नु पर्नेमा एउटै ढाँचा र क्रियाकलापमा सुधार योजना बनाएको देखियो । उदाहरणको लागि कतिपय गाउँपालिकामा ढुंगा गिटी र बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थ बाट ठुलो राजस्वको सम्भावना छ भने ठूला शहरी क्षेत्रमा विज्ञापन करबापत उल्लेखनीय राजस्व प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसरी पालिकाको सम्भावनालाई उजागर गर्ने गरी सुधार योजना बन्नु पर्ने देखिन्छ।	गौरीशंकर गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको मुख्य स्रोतमा मालपोत/भूमिकर, सिफारीस तथा प्रमाणित दस्तुर, पर्यटन शुल्क र जलविद्युत आयोजनाबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको संभावना रहेको र सोही वमोजिम राजश्व सुधारका संभावनाहरुको विश्लषेण गरिएको छ (परिच्छेद ३.३ - आन्तरिक आय संकलनको प्रमुख क्षेत्र र संभावना विश्लषेण)
६	सम्पत्ति करमा स्वयं घोषणा गर्ने विधिका विषयमा अध्ययन भएको पाइएन ।	आर्थिक ऐनमा सम्पति कर मूल्याङ्कनको आधारमा लिने सोही वमोजिम संभावनाहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।

७	करका दर र आधार तोक्दा छिमेकी स्थानीय तहसंग समन्वय गर्ने विषयलाई समेत सबै स्थानीय तहको राजस्व सुधार योजनामा समावेश गर्नुपर्दछ।	गौरीशंकर गाउँपालिकाले छिमेकी स्थानीय तहहरुसंग समन्वय गरी कर राजश्वका बारेमा दर निर्धारण गरेको देखिन्छ र उक्त सुझाव तालिका १८ (पेज नं ३८-४०) मा राजश्व संकलनका रणनीति र कार्यनीति लगायत राजश्व सुधार कार्ययोजना (पेज नं ४०-४१) मा समेत समेटिएको छ।
८	सुधार योजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरु व्यबहारिक भन्दा बढी सैद्धान्तिक भएकाले स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने बिषयमा आशंका छ।	स्थानीय तहहरुले आफ्नो एक कार्यकाल मात्र पुरा गरेका छन् । यसै कारणले पनि स्थानीय तहहरु आन्तरिक राजश्व संकलनका हिसाबले दिगो बन्न सकिरहेका छैनन । त्यसैले राजश्व सुधारका लागि सैद्धान्तिक र कानुनी पक्षहरुलाई समेटदै स्थानीय तहको सेवा प्रवाहमा नागरिकहरुको पहुँच बढाउदै र कर शिक्षा मार्फत राजश्व संकलनलाई क्रमश बृद्धि गर्दै लैजानु पर्ने हुन्छ ।
९	प्रदेश सरकार र संघीय सरकारले दर तोक्ने र संकलन गर्ने तर स्थानीय तहलाई समेत बाँडफाँड हुने करहरुमा स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भूमिकामा राजश्व सुधार योजना मौन छ ।	कतिपय स्थानीय करदाताहरुसँग बसेर छलफल गर्दा बारम्बार उनीहरूको गुनासो करलाई एक द्वार प्रणाली माध्यमबाट मात्र उठाउँदा राम्रो हुने तथा करको वारेमा कुनै भ्रम नरहने कुराको जानकारी पाईएको छ । त्यसैले कर उठाउने राजश्व कार्यालय एउटै हुने र त्यहिबाट स्थानिय, प्रदेश र संघीय गरेर कर बाँडफाँड गर्ने हो भने उचित हुन्थ्यो होला भन्ने गुनासो पाइन्छ । प्रदेश सरकार र संघीय सरकारले तोक्ने करको दर सरकारको नीतिगत व्यवस्था भएको र करको बाँडफाँड अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन अनुसार हुने गरेकोले स्थानीय तहको भूमिका समेत सोही ऐन अनुसार रहेको छ । तरपनी राजश्व सुधार सम्बन्धी रणनीति र कार्यनीतिहरु यस प्रतिवेदनको तालिका १८ (पेज नं ३८-४०) मा प्रस्तुत गरिएको छ ।